Icoane pe sticlă din Transilvania

Colecția Szöcs

Foto: Siluan Timbuş, Victor Bortaş

ISBN 978-973-117-374-0

© Ana Dumitran

Finalizarea cercetării a fost posibilă prin proiectul
Ştiinţele socio-umaniste în contextul evoluţiei globalizate –
***dezvoltarea şi implementarea programului de studii şi cercetare postdoctorală*,**
cod contract: POSDRU/1.5/S/61104, proiect cofinanţat din Fondul Social European
prin Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

ANA DUMITRAN
SZÖCS FŰLÖP KÁROLY
ELENA BĂJENARU

Icoane pe sticlă din Transilvania

Colecţia Szöcs

Alba Iulia, 2012

SUMAR

JUSTIFICARE

Cercetarea icoanei transilvănene pictată pe sticlă se află încă în faza de pionierat. O asemenea realitate devine evidentă mai ales atunci când se pune problema publicării unei colecţii, altfel spus a unui grup eterogen, constituit sub presiunea împrejurărilor şi a ofertelor întâmplătoare. Desigur, există o bibliografie de referinţă, există modele, căci întotdeauna s-a mai confruntat cineva cu aceeaşi situaţie. Dar ceea ce transmit aceste repere este mai ales sentimentul de incertitudine, imaginea unei realităţi care îţi poate scăpa foarte uşor de sub control, datorită diversităţii formelor de exprimare a artiştilor şi a pericolului confuziei între stereotipie şi particularitate stilistică. Pe lângă aceste neajunsuri, concretizate de obicei în distribuirea operei unui singur pictor către mai multe ateliere, se adaugă nevoia unei nuanţări a terminologiei folosite şi a unei raportări la fenomenul artistic european şi de pe alte poziţii decât aceea a mimetismului unor comportamente sau competenţe profesionale. Imaginea liniară, aproape didactică, a introducerii picturii pe sticlă în Transilvania ca efect al pelerinajului la icoana Maicii Domnului de la mănăstirea Nicula şi dispersia sa apoi, prin meşteri niculeni, către celelalte regiuni ale provinciei, cu deosebire spre cele unde s-au dezvoltat glăjării, este doar una dintre realităţi, peste care s-au suprapus altele, identificate sau încă ascunse, dar cel puţin tot atât de importante în efortul de înţelegere a succesului meşteşugului, deopotrivă printre artişti ca şi printre beneficiari. Surprinderea încrengăturii de relaţii şi interpretări, ca şi a multitudinii întrebărilor condamnate să rămână deocamdată fără răspuns, au constituit întotdeauna apanajul, dar şi piatra de încercare, a celor care au avut şansa studierii unor colecţii constituite cu profesionalism, într-o vreme în care încă se mai putea alege între piesele de duzină şi cele cu adevărat de valoare artistică ori documentară. O astfel de şansă este şi colecţia care face obiectul acestui volum şi care este capabilă, prin bogăţie şi diversitate, să ofere ea singură material ilustrativ pentru o sinteză de istorie a picturii pe sticlă în Transilvania, dar şi argumente suficient de elocvente că scrierea acesteia mai trebuie să aştepte până la recuperarea integrală a biografiei pictorilor, atâta câtă se mai poate, prin cercetarea arhivelor, a colecţiilor muzeale şi a patrimoniului bisericilor, acolo unde el se mai păstrează. Pentru împlinirea acestui deziderat, publicarea unor asemenea colecţii este esenţială, prin completările care devin posibile, prin verificarea unor ipoteze şi, mai ales, prin accesul la informaţia pe care o conţin. Iată de ce am considerat oportună împărtăşirea tezaurului adunat, în ciuda obstacolelor presupuse de studiul său şi a neputinţei atât de a avea întotdeauna răspunsuri, cât şi de a le accepta pe unele dintre cele care au fost deja date. Iată şi de ce am rezistat acum tentaţiei de a rescrie istoria picturii pe sticlă practicate de românii din Transilvania, chiar dacă, prin reflecţiile asupra acestei colecţii, o nouă viziune capătă contururi tot mai clare. În acest moment sunt mult mai importante concluziile la care fiecare poate ajunge prin propria analiză. Conştienţi că fiecare nouă zi de cercetare le poate zdruncina, am preferat să nu le oferim încă pe ale noastre.

COLECŢIA SZÖCS

Icoanele pe sticlă sunt, astăzi, doar o mică parte din tezaurul adunat pe parcursul a aproape șase decenii[1], dar datorită lor a fost descoperită pasiunea pentru valorile trecutului. Astfel, prima piesă adusă acasă cu intenţia de a-i asigura condiţii optime de păstrare a fost o asemenea icoană, mai bine spus cioburile în care a fost spartă din neglijenţă de o fetiţă. Plânsul ei și cuvintele de reproş ale mamei, rostite undeva într-un sat subcarpatic într-o zi din vara anului 1957, au fost cele care au deschis perspectiva spre un univers cu o bogăţie de semnificaţii extraordinară, dar care tocmai îşi trăia ultimele clipe. Lovit în plin, în anii '60 ai veacului trecut, de fenomenul de urbanizare a locuinţei tradiţionale, după ce, în perioada interbelică, mai suferise o gravă pierdere, datorită succesului cromolitografiilor, acest univers, în care icoana pe sticlă a avut un loc la mare cinste, s-a prăbușit cu totul sub impactul transfomărilor provocate de industrializare, care a antrenat ample mişcări ale populaţiei, atât din zona rurală spre oraşe, cât şi dintr-o provincie în alta, precum şi o nivelare a comportamentelor, sub presiunea imperativelor ideologice ateist-comuniste.

Noul mod de viaţă, cu avantajele și dezavantajele sale, a exilat icoana mai întâi în spatele mobilierului modern, apoi în depozitele muzeelor sau ale colecţionarilor, transformând rapid o imagine cotidiană într-o raritate extremă. Acest context istoric a favorizat dezvoltarea colecţiilor, dar a avut o contribuţie și mai mare la distrugerea fizică a obiectelor vechi, care, odată stabilit că nu mai erau folositoare, au fost, la propriu, aruncate la gunoi.

Unele dintre piesele colecţiei discutate aici au fost recuperate după ce parcurseseră deja integral acest traseu, cazul cel mai flagrant fiind al icoanei prezentate la nr. 1, a cărei valoare documentară este inestimabilă, fiind, la această dată, cea mai veche icoană pe sticlă românească datată pusă în circuitul ştiinţific. În aceeași situaţie, chiar dacă involuntar, ajunsese și prima icoană, cea pe care s-a clădit colecţia și care nu se mai numără astăzi printre compo-

[1] Pentru referinţe la colecţia de sticlărie vezi: Bunta Magda, Katona Imre, *Az erdélyi üvegművesség a századfordulóig*, Bukarest, Kriterion Kiadó, 1983; Ligia Fulga, *Sticla transilvăneană în secolele XVII-XVIII. Soluţii tehnice, tendinţe artistice*, Bucureşti, Editura Economică, 2004; Ligia Fulga, *Das siebenbürgische Glas im 17. und 18. Jahrhundert. Technische Lösungen, kunstlerische Tendenzen*, în seria "Kulturdenkmäler Siebenbürgens", vol. 6, Dößel, Janos Stekovics Verlag, 2007. Pentru referinţe la colecţia de ceramică vezi: Szöcs Fűlöp Károly, Karla Roşca, *Mărturii ale civilizaţiei transilvănene. Colecţia de cahle a Muzeului ASTRA*, Sibiu, Editura Astra Museum, 2006; Csupor István, *Erdélyi népi kerámiaművészete. A Kárpát-medence kerámiaművészete*, Budapest, Novella Könyvkiadó, 2008. Pentru colecţia de textile vezi: Rose Schmidt, *Der Hände Fleiß. Siebenbürgische Haustextilien als Wohnungsschmuck*, München, Wort und Welt, 2001. Pentru obiectele de cositor vezi: Gheorghe Mitran, *Cositorul transilvănean*, Braşov, Editura C2 design, 2002. O parte din piese (icoane, sticlărie, ceasuri, cahle, textile) au putut fi admirate, periodic, la diverse expoziţii, organizate începând din 1970 de Muzeul Ţării Făgăraşului, Complexul Naţional Muzeal "Astra" din Sibiu, Muzeul Colecţiilor de Artă din Bucureşti, Muzeul Naţional al Unirii din Alba Iulia și alte instituţii de profil din Braşov, Cluj-Napoca, Hunedoara, Târgu-Mureș.

nentele ei, la fel ca multe altele, care au trecut între timp fie în patrimoniul unor muzee, fie în cel al altor colecţionari, pentru că oferta, fiind atât de generoasă, îţi permitea să alegi exemplarele cele mai bine realizate şi chiar să refuzi, în bloc, întreaga producţie a unor centre, din considerente de gust sau pentru că prezentau o formă prea naivă de exprimare artistică. Aşa se explică numărul mic de icoane pictate la Nicula, puţinul interes pentru icoanele pictate de familia Poienaru din Laz şi de iconarii din Şcheii Braşovului şi lipsa totală a icoanelor pictate în Maierii Albei Iulia. Achiziţionarea cu predilecţie din comunităţile aparţinând judeţelor Sibiu şi Braşov explică şi ea, parţial, predominarea icoanelor produse în sudul Transilvaniei, cu deosebire în Ţara Făgăraşului, iar pentru studierea centrelor artistice de aici sperăm ca publicarea acestei colecţii să aducă substanţiale contribuţii.

Şansa de a putea alege se reflectă nu doar în valoarea artistică remarcabilă a câtorva piese, ci şi în deţinerea unor lucrări care pot fi considerate rarităţi şi chiar unicate, precum icoana pictată în 1778 deja menţionată, datorată neîndoielnic lui Ioniţă din Braşov[2], apoi icoana cu nr. 31, a *Maicii Domnului cu Pruncul*, pictată la 1831 de Ion Zugravul, artist care nu poate fi asociat niciunui centru de pictură pe sticlă, remarcabil prin acurateţea execuţiei libere, a tuşelor groase care ţin locul desenului, semn că autorul practica cu dexteritate pictura murală. De asemenea nr. 81, *Sf. Ioan Botezătorul*, creaţie a lui Vasile Zugravul, a cărui semnătură a mai fost identificată doar pe o icoană descoperită în biserica din Lancrăm[3], dar căreia astăzi nu i se mai cunoaşte locaţia. Specială este şi *Răstignirea* de la nr. 46, care aproape şochează prin modernitatea compoziţiei şi prin siguranţa liniei desenului, dar pentru care nu putem oferi nici măcar o sugestie în ceea ce priveşte paternitatea. Nu în ultimul rând sunt speciale toate icoanele realizate de Ioan Pop de la Făgăraş, Savu Moga şi Matei Ţâmforea, artiştii cei mai apreciaţi de literatura de specialitate şi, astăzi, cei mai bine cotaţi pe piaţa de antichităţi.

Un caz aparte îl constituie ultima piesă, cea cu nr. 141, care nu este o icoană, ci doar o pictură pe sticlă, dar care este deosebit de preţioasă datorită vechimii şi rarităţii. Noţiunea de icoană, care acoperă în primul rând caracterul sacral al obiectului pictat, este operabilă doar pentru mediul românesc din Transilvania. În celelalte zone ale Europei unde s-a practicat pictura pe sticlă nu s-au produs icoane, ci tablouri cu subiect religios. În mediul protestant, cu deosebire în cel german, interzicerea imaginii sfinte a făcut loc unor reprezentări care, în ultimă instanţă, au jucat acelaşi rol de a aminti continuu ceea ce este important în viaţă, doar că au făcut-o prin intermediul cuvântului, a unor *sententia*, în jurul cărora au fost dezvoltate motive decorative de obicei geometrice şi florale[4].

---

[2] O icoană împărătească similară ca execuţie, cu reprezentarea *Maicii Domnului cu Pruncul*, a fost văzută cu decenii în urmă în biserica din Nou Român (jud. Sibiu). Acum nu se mai păstrează acolo. O alta cu aceeaşi temă, semnată de Ioniţă Zugravul, a fost semnalată în biserica din Crihalma (Cornel Irimie, Marcela Focşa, *Icoane pe sticlă*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1968, p. 10).

[3] Pentru ilustraţie vezi Juliana Dancu, Dumitru Dancu, *Pictura ţărănească pe sticlă*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1975, p. 88.

[4] Pentru exemplificare vezi: Józef Grabowski, *Ludowe malarstwo na szkle*, Wrocław – Warszawa – Kraków,

În cazul nostru, avem de-a face cu o compoziție realizată cu multă minuţiozitate, într-o tehnică diferită de cea a iconarilor români, care presupune folosirea foiţei de argint şi de aur gravată în prealabil cu diverse forme, procedeu foarte răspândit în decorarea mobilierului de lux produs în secolele XVII-XVIII[5], dar despre care nu avem știință să fi fost cunoscut şi artiştilor transilvăneni de etnie germană şi maghiară. Este, deci, foarte greu de stabilit dacă tabloul discutat aici, datat în 1780, este sau nu o piesă de import, mai ales că nu dispunem nici de un material comparativ suficient de ilustrativ pentru producţia atelierelor din străinătate.

Alte consideraţii credem că sunt, deocamdată, premature. Nu ne îndoim că cercetătorii interesaţi de istoria picturii pe sticlă în Transilvania, precum și colecționarii și chiar și cei care doar ocazional vor răsfoi acest album, vor găsi în el mult material inedit, nu doar în sensul că nu a mai fost până acum publicat, ci mai ales pentru noutatea informaţională pe care o conţine şi care va ridica, suntem siguri, foarte multe semne de întrebare şi va contribui, de asemenea suntem siguri, la elucidarea măcar a unora dintre enigmele nedezlegate până acum.

1968, p. 32, fig. 13, și pl. 66; *Malarstwo na szkle. XVIII- i XIX-wieczne ludowe malarstwo na szkle w zbiorach Muzeum Karkonoskiego w Jeleniej Górze*, Jelenia Góra, 2009, p. 392-397.

[5] Pentru detalii vezi Jeannine Geyssant, *Peintures sous verre de l'ántiquité à nos jour. Églomisés, fixés et estampes*, Paris, 2008, p. 47-49, 64-68, 234-237.

REPERTORIUL PICTORILOR

Acest capitol are un rost mai degrabă didactic, pentru a facilita construirea unei imagini de ansamblu asupra valorii colecţiei. Desigur, cele mai multe icoane nu au fost semnate şi doar o parte pot fi atribuite, dar o tratare a celor rămase fără paternitate în funcţie de zona unde bănuim că a activat pictorul considerăm că este la fel de utilă, deoarece colecţia abundă în piese care deschid realmente noi perspective de abordare a fenomenului artistic.

Caţavei, Nicolae – născut în 1815 la Făgăraş, fiul cantorului bisericii greco-catolice, ucenicul lui Ioan Pop, ale cărui modele le-a urmat îndeaproape, este atestat cu lucrări datate între 1840-1855. Icoana datată în 1824 semnalată de Valeriu Literat a fost, destul de probabil, o creaţie a lui Nicolae Grecu.

Valeriu Literat, *Biserici vechi româneşti din Ţara Oltului*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1995; Ioana Rustoiu, Elena Băjenaru, Ana Dumitran, Károly Fűlöp Szöcs, ... *Prin mine, Ioan Pop Zugravul*, Alba Iulia, Editura Altip, 2008; Elena Băjenaru, *Nicolae Caţavei – un zugrav de icoane în umbra unui maestru*, în vol. *720 de ani de istorie a Făgăraşului*, Alba Iulia, Editura Altip, 2011.

Costea Verman, Ioan – originea acestui artist este, deocamdată, necunoscută, dar asocierea unui al doilea cognomen, alături de Costea, trimite în primul rând spre Lancrăm şi spre necesitatea delimitării de celălalt Ioan Costea, pictor de icoane pe sticlă cu lucrări datate între 1822 şi 1841. Semnăturile lui Ioan Costea Verman descoperite în bisericile din Mogoş (jud. Alba) pe două icoane pictate pe lemn şi pe o cruce destinată mesei altarului, toate datate 1835, permit atribuirea unui grup de icoane pe sticlă important din punct de vedere cantitativ, dar între care nu se află nici o piesă semnată.

Gelu-Mihai Hărdălău, *Zugravii din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea în judeţul Alba*, în *Apulum*, XIX, 1981; Ioana Cristache-Panait, *Biserici de lemn monumente istorice din Episcopia Alba Iuliei, mărturii de continuitate şi creaţie românească*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Alba Iuliei, 1987.

Făgăraş-Rupea - zonă unde a fost depistat un grup compact de icoane realizate începând cu deceniul al doilea al secolului al XIX-lea. Stilistic, arta acestor creaţii se apropie foarte mult de cea a Şcheilor, iar absenţa lor după 1850 o interpretăm ca o posibilă mutare a iconarilor la Braşov. Locaţia atelierului poate fi satul Comăna de Sus, unde au fost identificate cele mai multe icoane, dar absenţa altor indicii ne obligă să privim cu rezervă această ipoteză.

Valentina Popa, *Contribuţii la cunoaşterea picturii pe sticlă din Ţara Oltului*, în *Revista Muzeelor şi Monumentelor. Muzee*, 1981, nr. 9.

Gherla – oraș cu multiple semnificaţii în istoria artei românești din Transilvania, în care au activat deopotrivă gravori, xilografi şi pictori. Pictura pe sticlă produsă aici, dependentă de cea din Nicula, dar inferioară calitativ, se datează începând din a doua jumătate a secolului XIX și se caracterizează prin stridența între fondul albastru și decorul floral realizat cu roşu, precum și prin folosirea cu predilecţie a literelor latine pentru textele ce însoţesc compozițiile.

Juliana Dancu, Dumitru Dancu, *Pictura ţărănească pe sticlă*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1975; Marius Porumb, *Dicţionar de pictură veche românească din Transilvania. Secolele XIII-XVIII*, București, Editura Academiei Române, 1998; Ioan Podea, *Icoanele pe sticlă și iconarii de la Nicula*, Cluj-Napoca, Editura Gedo, 2002.

Grecu – familie de pictori originară, conform tradiţiei, din Arpaşu de Jos, stabilită în Săsăuş încă din veacul al XVIII-lea. Ca muraliști și pictori de icoane pe lemn sunt cunoscuţi Nicolae şi Alexandru Grecu, probabil fraţi, activi începând cu ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, Nicolae fiul lui Nicolae și Gheorghe – ca a doua generație, și Vasile Grecu, ultimul descendent, activ în a doua jumătate a secolului XIX. Este dificil de stabilit care dintre zugravii Grecu a pictat pe sticlă sau căruia dintre ei îi aparţine o anume icoană, deoarece, deocamdată, avem doar semnături comune, care, oricum, se referă numai la fresce. Elementul ce individualizează creația acestor artiști este coloritul surprinzător de viu, în tonalităţi rafinate.

Valeriu Literat, *Biserici din Ţara Oltului și de pe Ardeal* şi *O familie de zugravi: familia Grecu*, în *Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice. Secția pentru Transilvania*, 1932-1938; Ioana Cristache-Panait**,** *Cu privire la unele monumente din Țara Făgărașului în lumina relațiilor cu Țara Românească,* în *Buletinul Monumentelor Istorice,* an XXXIX, 1970, nr. 2; Vasile Drăguţ, *O dinastie de zugravi din Țara Oltului*, în *Astra*, 1968, nr. 5; Ștefan Meteş, *Din istoria artei religioase românești. Zugravii bisericilor românești*, în *Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice. Secția pentru Transilvania*, 1926-1928; Juliana Dancu, Dumitru Dancu, *Pictura țărănească pe sticlă*, București, Editura Meridiane, 1975; Marius Porumb, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania. Secolele XIII-XVIII*, București, Editura Academiei Române, 1998.

Ion Zugravul – pictor muralist și iconar activ în prima jumătate a secolului al XIX-lea în sudul Transilvaniei, cunoscut deocamdată doar prin intermediul unei icoane pe sticlă datată 1831, piesă aparţinând colecției Szöcs.

Ioniță din Brașov – meșterul de la care s-au păstrat cele mai timpurii icoane pe sticlă datate și semnate, artist înzestrat, care foarte probabil a pictat și pe lemn, după cum dovedește calitatea execuției icoanelor cunoscute, precum și modelele de inspirație brâncovenească folosite.

Maria Golescu, *Icoana pe sticlă a zugravului Ioniță ot Brașov*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, XXXVIII, 1945; Cornel Irimie, Marcela Focșa, *Icoane pe sticlă*, București, Editura Meridiane, 1968; Juliana Dancu, Dumitru Dancu, *Pictura țărănească pe sticlă*, București, Editura Meridiane, 1975; Marius Porumb, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania. Secolele XIII-XVIII*, București, Editura Academiei Române, 1998.

Lancrăm – localitate din apropierea Sebeșului unde s-au păstrat câteva dintre cele mai vechi icoane pe sticlă transilvănene și unde, cel mai târziu din prima jumătate a secolului al XIX-lea, au activat ateliere în care s-a pictat pe sticlă. Conform tradiției locale, meșterii au aparținut unei singure familii, Costea, dar realitatea e posibil să fi fost mai diversificată. Sunt cunoscuți cu numele Ioan Costea, pentru prima jumătate a secolului XIX, și Ilie Costea, pentru ultimele decenii ale secolului XIX și primele două decenii din secolul XX. Cel din urmă a pictat și pe lemn. Un alt meșter activ în acest centru e posibil să fi fost Ioan Costea Verman, pentru care avem atestări din anul 1835, lucrări pictate pe lemn, care permit însă indicarea paternității pentru un grup consistent cantitativ de icoane pe sticlă. Un alt grup de icoane pe sticlă, foarte numeros, a fost asociat deopotrivă Lancrămului și Mărginimii Sibiului, atelierul în care au fost produse neputând fi, deocamdată, localizat cu precizie.

Gheorghe Pavelescu, *Contribuții pentru cunoașterea picturii pe sticlă la românii din Transilvania*, în *Apulum*, I, 1939-1942; Gelu-Mihai Hărdălău, *Zugravi și icoane pe sticlă în județul Alba*, în *Apulum*, XVII, 1979; Gelu-Mihai Hărdălău, *Zugravii din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea în județul Alba*, în *Apulum*, XIX, 1981; Gelu-Mihai Hărdălău, *Școli de zugravi pe raza Eparhiei de Alba Iulia*, în *Îndrumător Pastoral*, V, 1981; Gelu-Mihai Hărdălău, *Colecția de icoane a Muzeului din Sebeș*, în *Îndrumător Pastoral*, VI, 1982; Gelu-Mihai Hărdălău, *Icoane pe sticlă și lemn în colecția Episcopiei Ortodoxe de Alba Iulia*, în *Îndrumător Pastoral*, VII, 1983; Gelu-Mihai Hărdălău, *Din nou despre unii zugravi ce au activat în zona Sebeș*, în *Apulum*, XXI, 1983; Marius Porumb, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania. Secolele XIII-XVIII*, București, Editura Academiei Române, 1998; Ruth Fabritius, Joachim Nentwig, *Hinterglasikonen. Die Sammlung Nentwig im Museum am Dom*, Regensburg, 2003; Irmgard Sedler, Marius J. Tătaru, *Zerbrechliche Heiligenwelten. Rumänische Hinterglasikonen*, Kornwestheim, 2004; Ana Dumitran, *Icoanele bisericii din Lancrăm*, în *Apulum*, series *Historia et Patrimonium*, XLVIII, 2011; Ana Dumitran, *Icon Painters of Lancrăm*, în *Transylvanian Review*, vol. XXI, supl. 1, 2012.

Laz – important centru de pictură pe sticlă situat în vecinătatea Sebeșului, întemeiat prin stabilirea aici, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, a pictorului Savu Poienaru, originar probabil din Poiana Sibiului, format în preajma lui Vasile Munteanu din Săliște. Și Savu și descendenții săi au practicat atât pictura pe sticlă, cât și cea pe lemn, pe pânză și pictura murală, iar din a doua jumătate a secolului XIX și pictura pe tablă. În afară de atelierul Poienarilor, în Laz au mai pictat Aurel Rodean, Pavel Zamfir și fiul său Savu și, pentru o vreme, Ioan Morar, care, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, s-a stabilit la Săliște.

Gheorghe Pavelescu, *Contribuţii pentru cunoaşterea picturii pe sticlă la românii din Transilvania*, în *Apulum*, I, 1939-1942; Gelu-Mihai Hărdălău, *Noi date privind activitatea unor zugravi din centrul Laz*, în *Apulum*, XVI, 1978; Gelu-Mihai Hărdălău, *Zugravi şi icoane pe sticlă în judeţul Alba*, în *Apulum*, XVII, 1979; Gelu-Mihai Hărdălău, *Zugravii din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea în judeţul Alba*, în *Apulum*, XIX, 1981; Gelu-Mihai Hărdălău, *Şcoli de zugravi pe raza Eparhiei de Alba Iulia*, în *Îndrumător Pastoral*, V, 1981; Gelu-Mihai Hărdălău, *Colecţia de icoane a Muzeului din Sebeş*, în *Îndrumător Pastoral*, VI, 1982; Gelu-Mihai Hărdălău, *Icoane pe sticlă şi lemn în colecţia Episcopiei Ortodoxe de Alba Iulia*, în *Îndrumător Pastoral*, VII, 1983; Gelu-Mihai Hărdălău, *Din nou despre unii zugravi ce au activat în zona Sebeş*, în *Apulum*, XXI, 1983; Marius Porumb, *Dicţionar de pictură veche românească din Transilvania. Secolele XIII-XVIII*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1998; Ruth Fabritius, Joachim Nentwig, *Hinterglasikonen. Die Sammlung Nentwig im Museum am Dom*, Regensburg, 2003; Irmgard Sedler, Marius J. Tătaru, *Zerbrechliche Heiligenwelten. Rumänische Hinterglasikonen*, Kornwestheim, 2004; Ioana Rustoiu, *Un zugrav al Lazului, Ioan Morar*, în *Patrimonium Apulense*, IV, 2004; Ioana Rustoiu, *Icoanele Lazului*, Alba Iulia, Editura Altip, 2007; Ioana Rustoiu, *Zugravii Lazului. Pictura murală*, Alba Iulia, Editura Altip, 2008.

Mărginimea Sibiului – pentru istoria icoanei pe sticlă, această sintagmă acoperă activitatea atelierelor din Ludoş, Miercurea Sibiului, Poiana Sibiului, Răşinari, Sălişte, Topârcea şi Vale. Pentru Ludoş, îl putem menţiona pe Nicolae Zugravul, pictor muralist şi iconar activ în ultimele decenii ale secolului XVIII şi primele decenii ale secolului XIX, la fel ca şi Petru din Topârcea, împreună cu care a semnat de mai multe ori. Din Poiana Sibiului a plecat Savu, întemeietorul atelierului din Laz, dar a fost înlocuit de Ioan Hândoreanu, venit din Hendorf, care a pictat şi el la graniţa dintre cele două secole. În Vale este atestat Popa Matei, în prima jumătate a secolului XIX, iar apoi Nicolae Oancea. Pentru Răşinari, important centru artistic românesc pentru întregul secol al XVIII-lea, nu avem, deocamdată, semnalări că s-ar fi pictat şi pe sticlă, dar unul dintre pictorii formaţi aici, Petru din Topârcea, deja amintit, a practicat şi această tehnică, pe care nu ştim însă unde şi-a însuşit-o. La Sălişte au pictat pe sticlă Vasile Munteanu, în deceniile de dinainte şi de după anul 1800, iar după 1860 s-a stabilit aici Ioan Morar din Laz, a cărui activitate a fost continuată de fiicele sale până în perioada interbelică. Între Mărginimea Sibiului, Valea Sebeşului şi Orăştie a funcţionat un permanent şi foarte intens schimb comercial şi de populaţie, de aceea icoanele pe sticlă produse în oricare dintre comunităţile amintite sau în altele, până acum neştiute, se găsesc răspândite pretutindeni în acest areal, provenienţa diferitelor exemplare neputând fi privită ca un indiciu pentru locul unde au fost pictate. În plus, importante similitudini arată că artiştii au învăţat unii de la alţii, împrumuturile făcând destul de dificilă delimitarea contribuţiei fiecăruia.

Juliana Dancu, Dumitru Dancu, *Pictura ţărănească pe sticlă*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1975; Alexandru Hamat, *Contribuţii la cunoaşterea zugravilor icoanelor pe sticlă în veacul al XVIII-lea din Transilvania*, în *Revista Muzeelor*, 2, 1996; Marius Porumb, *Dicţionar de pictură veche românească din Transilvania. Secolele XIII-XVIII*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1998; Ioana Cristache-Panait, *Zugravul Petru de la Topârcea (judeţul Sibiu)*, în vol. *Artă, istorie, cultură. Studii*

în onoarea lui Marius Porumb, Cluj-Napoca, 2003; Ruth Fabritius, Joachim Nentwig, *Hinterglas-ikonen. Die Sammlung Nentwig im Museum am Dom*, Regensburg, 2003; Irmgard Sedler, Marius J. Tătaru, *Zerbrechliche Heiligenwelten. Rumänische Hinterglasikonen*, Kornwestheim, 2004; Ioana Rustoiu, *Un zugrav al Lazului, Ioan Morar*, în *Patrimonium Apulense*, IV, 2004; Alina Geanina Ionescu, *Icoanele pe lemn și sticlă din principalele colecții sibiene*, Sibiu, 2009.

Moga, Savu – născut în 1816 în Giurtelecu Hododului (jud. Sălaj), stabilit la Arpaşu de Sus (jud. Sibiu) în preajma anului 1844, decedat în 1899, artist deosebit de înzestrat, unanim apreciat de contemporani și de specialiști. A pictat doar pe sticlă, deşi tradiţia păstrată în familie a reţinut şi execuţia unor cruci de lemn, distruse mai înainte de a apuca să fie studiate. Asemeni vechilor zugravi, și-a privit meşteşugul ca rezultat al inspiraţiei divine, pe care o invoca prin post şi rugăciune mai înainte de a se apuca de pictat. A fost un bun colorist şi un desenator îndemânatic, talentul său nativ suplinind lipsa unei pregătiri pe măsură. Personajele icoanelor sale sunt puternic individualizate, cu fizionomii distincte, expresive, şi gesturi precise, rezultate din urmarea atentă a modelelor folosite, atunci când acestea erau de bună calitate, precum gravurile athonite, dar şi din intenţia de a da fiecărei icoane un suflu propriu, care să o diferenţieze de creaţiile similare ca temă.

Lena Constante, *Iconarul Savu Moga*, în *Boabe de grâu*, an III, 1932, nr. 11; Lena Constante, *Pictura pe sticlă din satul Drăguș*, în *Artă și Tehnică Grafică*, caiet VI, București, 1938; Valeriu Literat, *Biserici vechi românești din Țara Oltului*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1995; I. C. Ioanidu, G. G. Rădulescu, *Icoane pe sticlă*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, XXXV, 1942, fasc. 113-114; Gheorghe Pavelescu, *Pictura pe sticlă la Români*, în *Revista Fundațiilor Regale*, X, 1943, nr. 3; Vasile V. Niculescu, *Contribuții la cunoașterea icoanelor pe sticlă și a xilogravurilor țăranilor români din Transilvania*, în *Studii și Cercetări de Istoria Artei*, 1957, nr. 3-4; Ștefan Meteș, *Zugravii și icoanele pe hârtie (xilogravuri-stampe) și sticlă din Transilvania*, în *Biserica Ortodoxă Română*, an LXXXII, 1964, nr. 7-8; Dumitru Dancu, Juliana Dancu, *Doi mari pictori din Țara Oltului*, în *Steaua*, 1967, nr. 4; Vasile Drăguț, *Un mare meșter iconar – Savu Moga,* în *Artă Plastică*, 1967, nr. 8; Ioan Apostol Popescu, *Pictura pe sticlă de la Nicula*, București, Editura Tineretului, 1969; Juliana Dancu, Dumitru Dancu, *Pictura țărănească pe sticlă*, București, Editura Meridiane, 1975; Marcela Necula, *Savu Moga și Matei Țâmforea*, în *Îndrumător bisericesc*, Sibiu, 1978; Ion Tătaru, recenzie la Cornel Irimie, Marcela Focșa, *Icoane pe sticlă*, în *Studii și Cercetări de Istoria Artei,* tom 16, 1969, nr. 1; Mihaela Proca, *Savu Moga – un iconar*, București, Editura Tehnică, 1994; Georgeta Stoica, Paul Petrescu, *Dicționar de artă populară*, București, Editura Enciclopedică, 1997; Ruth Fabritius, Joachim Nentwig, *Hinterglasikonen. Die Sammlung Nentwig im Museum am Dom*, Regensburg, 2003; Irmgard Sedler, Marius J. Tătaru, *Zerbrechliche Heiligenwelten. Rumänische Hinterglasikonen*, Kornwestheim, 2004; Cornel Tatai-Baltă, *Scrieri despre artă*, Alba Iulia, Editura Altip, 2005; Olimpia Coman-Sipeanu, *Icoane pe sticlă din patrimoniul Muzeului Astra Sibiu, Colecția "Cornel Irimie"*, Sibiu, Editura Astra Museum, 2010; Simona Teodora Roșca, *Icoana pe sticlă din Transilvania (sec. XVIII-XX),* Cluj-Napoca, 2010.

Morar, Ioan – ucenic al lui Simion Poienaru, Ioan Morar este, de departe, cel mai interesant pictor care poate fi asociat centrului Laz, deşi cea mai importantă parte a creaţiei sale a fost realizată după stabilirea la Sălıştea Sibiului, unde fiicele sale, Emilia şi Elisabeta, i-au continuat meşteşugul. Născut în Laz, cel mai probabil în 1825, el a fost trimis de preotul local, Ioan Breaz, la studii la Viena. Informaţii documentare despre un asemenea stagiu nu s-au păstrat, dar că artistul a căpătat o învăţătură mai înaltă decât i-a putut oferi primul său maestru, Simion Poienaru, este sigur şi o demonstrează cu prisosinţă lucrările datate în a doua jumătate a secolului XIX, realizate pe lemn, pe pânză şi pe sticlă, precum şi faptul că s-a încumetat, cu reuşite remarcabile, să abordeze arta portretului.

Juliana Dancu, Dumitru Dancu, *Pictura ţărănească pe sticlă*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1975; Ioana Rustoiu, *Un zugrav al Lazului, Ioan Morar*, în *Patrimonium Apulense*, IV, 2004.

Munteanu, Vasile – pictor muralist şi iconar originar din Sălıştea Sibiului, format în atelierul lui Stan din Orăştie, activ în ultimele decenii ale secolului XVIII şi în prima jumătate a secolului XIX. A pictat și pe sticlă, dovadă icoanele semnate de la Lancrăm și din colecţia Szöcs, dar semnătura sa, redată abreviat, a fost o vreme greşit citită, ceea ce a întârziat asocierea ei cu artistul. Compoziții cu un remarcabil simţ al proporţiilor, cu un colorit plăcut, în tonuri deschise, inspirate uneori de arta occidentală, icoanele pe sticlă ale lui Vasile Munteanu sunt deocamdată rarităţi. Artistul a fost maestrul lui Simion Poienaru, întemeietorul centrului de pictură din Laz.

Nicolae Iorga, *Scrisori și inscripţii ardelene și maramureşene*, vol. II, Bucureşti, 1906; Ştefan Meteş, *Note despre zugravii bisericilor române*, Sibiu, 1932; Juliana Dancu, Dumitru Dancu, *Pictura ţărănească pe sticlă*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1975; Marius Porumb, *Zugravi și centre românești de pictură din Transilvania secolului al XVIII-lea*, în *Anuarul Institutului de Arheologie și Istorie Cluj-Napoca*, XIX, 1976; Gelu-Mihai Hărdălău, *Zugravii din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea în județul Alba*, în *Apulum*, XIX, 1981; Marius Porumb, *Dicţionar de pictură veche românească din Transilvania. Sec. XIII-XVIII*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1998; Ana Dumitran, *Icoanele bisericii din Lancrăm*, în *Apulum*, series *Historia et Patrimonium*, XLVIII, 2011.

Nicula – în literatura de specialitate, numele acestei comunităţi din vecinătatea Gherlei este aproape sinonim cu noţiunea de pictură pe sticlă, începuturile acestui fenomen artistic şi dispersia sa spre celelalte zone ale Transilvaniei fiind puse, aproape exclusiv, pe seama artiştilor niculeni. Astăzi ambele consideraţii sunt contrazise de cercetările de arhivă, de analiza stilistică a producţiei celorlalte centre şi de realitatea că, până în acest moment, nu au fost descoperite icoane produse în Nicula anterioare anului 1796, dată la care erau demult active atelierele din sudul Transilvaniei ale lui Ioniță din Brașov, Nicolae din Ludoş, Petru din Topârcea şi cel al lui Vasile Munteanu din Sălişte, iar pentru zona de nord îl cunoaştem pe Ursu Broina, care la 1784 era deja un meşter cu experienţă şi cu o reţea de distribuţie ce se întindea până la Sibiu. Icoana pe sticlă pictată la Nicula este singura despre care se poate spune că aparţine cu certitudine domeniului artei populare,

în celelalte cazuri artiștii selectându-se totuși dintre "profesioniști". Dar autorii icoanelor datate în 1796 și în anii imediat următori nu au fost nici ei simpli ţărani care au încercat să profite de pe urma pelerinajului la icoana făcătoare de minuni a bisericii din localitate, apucându-se să picteze pe sticlă pentru că, materialele fiind mai ieftine și tehnica mai rapidă, și produsul se putea vinde mai ieftin decât o icoană pe lemn. Şi mai ieftin s-ar fi putut produce și vinde o gravură, iar ampla promovare prin astfel de creaţii a icoanei miraculoase din biserica iezuită de la Cluj, despre care deţinătorii săi susţineau că este adevărata icoană care a plâns la Nicula, nu le-a fost străină artiștilor de aici, care au folosit ei înșiși ca modele frumoasele gravuri în cupru realizate la Tyrnavia, Bratislava, Buda și Viena. Calitatea artistică incontestabilă a icoanelor de la 1796, comparativ cu ceea ce în mod obișnuit aparţine acestui centru, a și fost, pentru unii cercetători, o serioasă piatră de încercare pentru atribuire, ele fiind astăzi cunoscute ca "icoane iernuţene" și puse pe seama penelului Popii Sandu de la Iernuţeni (jud. Mureş), pictor de icoane pe sticlă și pe lemn datate între 1803 și 1833. Însă, diferenţele stilistice categorice între creaţia acestuia și icoanele datate începând cu 1796 exclud o asemenea paternitate, iar folosirea ca model pentru icoana *Maicii Domnului cu Pruncul* a unei gravuri vieneze ilustrând-o pe Fecioara de la Nicula, desigur în versiunea de la Cluj, trimite spre nordul Transilvaniei și spre Nicula în primul rând. Autorii acestor icoane, pentru că sunt doi, au beneficiat de o pregătire similară cu a celorlalţi pictori de icoane pe sticlă contemporani amintiţi mai sus, au fost, deci, "profesioniști", în limitele în care meșteșugul picturii putea fi însușit în epocă de către români. Acești doi artiști au instruit la rândul lor o serie întreagă de ucenici, dintre care cei mai mulţi s-au limitat la cunoştinţe sumare, creaţiile lor devenind, în cele din urmă, tiparele după care au fost executate icoanele atribuibile Niculei.

Ion Mușlea, *Icoanele pe sticlă și xilogravurile ţăranilor români din Transilvania*, București, 1995; Cornel Irimie, Marcela Focşa, *Icoane pe sticlă*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1968; Ion Apostol Popescu, *Arta icoanelor de la Nicula*, București, Editura Tineretului, 1969; Ion Apostol Popescu, *Studii de folclor și artă populară*, București, 1970; Juliana Dancu, Dumitru Dancu, *Pictura ţărănească pe sticlă*, București, Editura Meridiane, 1975; Marius Porumb, recenzie la Juliana Dancu, Dumitru Dancu, *Pictura ţărănească pe sticlă*, în *Studii și Cercetări de Istoria Artei*, tom 26, 1979; Marius Porumb, *Dicţionar de pictură veche românească din Transilvania. Sec. XIII-XVIII*, București, Editura Academiei Române, 1998; Ruth Fabritius, Joachim Nentwig, *Hinterglasikonen. Die Sammlung Nentwig im Museum am Dom*, Regensburg, 2003; Irmgard Sedler, Marius J. Tătaru, *Zerbrechliche Heiligenwelten. Rumänische Hinterglasikonen*, Kornwestheim, 2004; Valer Pop, Călin-Ovidiu Pop, *Icoanele pe sticlă de Iernuţeni*, Târgu-Mureş, Editura Nico, 2007; *Poesie des Glaubens. Rumänische Hinterglasikonen aus dem 19. Jahrhundert*, Ausstellung vom 8. September bis 19. Dezember 2010, Berlin; Simona Teodora Roșca, *Icoana pe sticlă din Transilvania (sec. XVIII-XX)*, Cluj-Napoca, 2010; Ana Dumitran, *Despre icoanele pe sticlă așa-numite de Iernuţeni*, în *Annales Universitatis Apulensis*, series *Historica*, 15/I, 2011; Ana Dumitran, Hegedüs Enikő, Vasile Rus, *Fecioarele înlăcrimate ale Transilvaniei. Preliminarii la o istorie ilustrată a toleranţei religioase*, Alba Iulia, Editura Altip, 2011.

Nordul Transilvaniei – am denumit astfel locaţia artiştilor anonimi alţii decât cei care pot fi grupaţi în centrul de la Nicula. Activitatea lor este dovedită documentar foarte timpuriu, la 1784 producţia fiind deja de ordinul a sute de icoane pe sticlă la o singură comandă din partea negustorilor interesaţi de colportarea acestor poduse. Singurul pictor pe care îl putem indica deocamdată cu numele este Ursu Broina, a cărui localitate de origine nu este cunoscută, dar despre care ştim că a locuit vremelnic la Cătina (jud. Cluj) şi Stoboru (jud. Sălaj). Nu a fost identificată încă nici o icoană cu semnătura sa, dar este atestat ca muralist.

Arhivele Naţionale. Serviciul Judeţean Alba, fond *Mitropolia Română Unită Blaj*, nr. 78/1784; Marius Porumb, *Dicţionar de pictură veche românească din Transilvania. Sec. XIII-XVIII*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1998.

Pop, Ioan – născut în Galaţii Făgăraşului cu puţin înainte de 26 decembrie 1794, dată la care a fost botezat, cu lucrări datate între 1833 şi 1869, artistul a încetat din viaţă în 24 mai 1870. În literatura de specialitate a fost multă vreme confundat cu Ioan Pop-Moldoveanu, iar o parte a creaţiei sale a fost pusă pe seama unui imaginar Irimie Ioan Pop, nume rezultat din lectura greşită a semnăturii "prin mine, Ioan Pop". A pictat în special pe sticlă, dar sunt cunoscute şi lucrări pictate pe lemn şi pe pânză şi i se poate atribui şi colaborarea la execuţia unor picturi murale. Pictura sa pe sticlă, care se resimte de pe urma cunoaşterii celorlalte tehnici, beneficiază de o tratare mult mai realistă a volumelor, de o corectă distribuţie a proporţiilor şi o expresivitate a fizionomiilor care face icoanele sale inconfundabile. A creat compoziţii ample, inspirate de surse diverse, iar caracterul insolit al unor teme face dovada interesului lui Ioan Pop pentru îmbogăţirea universului artistic al românilor.

I. C. Ioanidu, G. G. Rădulescu, *Icoane pe sticlă*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, XXXV, 1942, fasc. 113-114; Valeriu Literat, *Biserici vechi româneşti din Ţara Oltului*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1996; Ştefan Meteş, *Zugravii şi icoanele pe hârtie (xilogravuri-stampe) şi sticlă din Transilvania*, în *Biserica Ortodoxă Română*, an LXXXII, 1964, nr. 7-8; Ion Tătaru, recenzie la Cornel Irimie, Marcela Focşa, *Icoane pe sticlă, în Studii şi Cercetări de Istoria Artei*, tom 16, 1969, nr. 1; Juliana Dancu, Dumitru Dancu, *Pictura ţărănească pe sticlă*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1975; Ruth Fabritius, Joachim Nentwig, *Hinterglasikonen. Die Sammlung Nentwig im Museum am Dom*, Regensburg, 2003; Irmgard Sedler, Marius J. Tătaru, *Zerbrechliche Heiligenwelten. Rumänische Hinterglasikonen*, Kornwestheim, 2004; Ioana Rustoiu, Elena Băjenaru, Ana Dumitran, Károly Fűlöp Szöcs, *... Prin mine, Ioan Pop Zugravul*, Alba Iulia, Editura Altip, 2008; Olimpia Coman-Sipeanu, *Icoane pe sticlă din patrimoniul Muzeului Astra Sibiu. Colecţia "Cornel Irimie"*, Sibiu, Editura Astra Museum, 2010; Simona Teodora Roşca, *Icoana pe sticlă din Transilvania (sec. XVIII-XX)*, Cluj-Napoca, 2010.

Purcariu, Ioan Matei – fiul lui Matei Ţâmforea, născut în 1869, cu o creaţie destul de restrânsă, deoarece, după căsătoria şi stabilirea în satul Bradu (jud. Sibiu), se pare că nu

a mai pictat. Icoanele cunoscute indică ucenicia pe lângă Savu Moga, mai degrabă decât pe lângă părintele său.

Juliana Dancu, Dumitru Dancu, *Pictura țărănească pe sticlă*, București, Editura Meridiane, 1975.

Sudul Transilvaniei – este formula folosită pentru localizarea meşterilor pentru care nu avem nici un fel de reper, dar pe care anumite detalii stilistice îi apropie de artiştii din arealul cuprins între Alba Iulia și Brașov.

Șcheii Brașovului – în princiu, se consideră că pictura pe sticlă în suburbia românească a Braşovului a început cu iconarul niculean Ghimbă, el şi descendenţii săi adaptându-se aici unui nou gust, pentru a-şi face vandabile icoanele. Acest nou gust, care promovează un decorativism obsesiv și un dezechilibru cromatic, își găsește interesante analogii în pictura pe sticlă a huţulilor din estul Pocuţiei. Explicaţia cea mai la îndemână pentru această evoluţie este prezenţa la Şchei a pictorului Adolf Zajonczik, a cărui origine nu este cunoscută, fiind bănuit doar că era ceh sau slovac. Oricum, cele mai vechi icoane atribuibile centrului nu suferă încă de *horror vacui*, iar calităţile picturale nu sunt cu totul absente. Este, de asemenea, de presupus că nu a existat un *hiatus* între Ioniță din Brașov și primii iconari care au practicat un stil popular. A existat și o predispoziție pentru folosirea ca modele a gravurilor athonite, în special în reprezentarea *Maicii Domnului Galactotrophousa* și a *Sfântului Gheorghe ucigând balaurul*.

Ion Mușlea, *Pictura pe sticlă la românii din Șcheii Brașovului*, în *Țara Bârsei*, nr. 1, 1929; Cornel Irimie, *Meșteșugul și arta iconarilor din Șcheii Brașovului*, în *Astra*, 1967, nr. 10; Józef Grabowski, *Ludowe malarstwo na szkle*, Wrocław – Warszawa – Kraków, 1968; Ruth Fabritius, Joachim Nentwig, *Hinterglasikonen. Die Sammlung Nentwig im Museum am Dom*, Regensburg, 2003; Irmgard Sedler, Marius J. Tătaru, *Zerbrechliche Heiligenwelten. Rumänische Hinterglasikonen*, Kornwestheim, 2004; Olimpia Coman-Sipeanu, *Icoane pe sticlă din patrimoniul Muzeului Astra Sibiu. Colecția "Cornel Irimie"*, Sibiu, Editura Astra Museum, 2010.

Tămaş – familie de iconari originară din Făgăraş, nu din Nicula, cum s-a presupus, fără nici un argument întemeiat.

Tămaş, Ioan – prima consemnare documentară, datată 1821, ni-l prezintă deja ca iconar. Nu s-a păstrat nici o icoană semnată. Relaţia de rudenie spirituală cu Ioan Pop ni-l indică pe acesta din urmă drept un posibil formator al artistului.

Tămaş, Moise – numele său şi profesia de iconar apar în registrele de stare civilă începând din 1824. Nici de la el nu au rămas icoane semnate, dar a putut fi individualizat prin comparaţie cu lucrările lui Petru Tămaş, pe considerentul că acesta a folosit şabloanele moştenite de la tatăl său.

Tămaş, Petru, tatăl – unul din cei patru descendenţi ai lui Moise Tămaş, născut la Făgăraş în 1841 şi decedat în 1915, a învăţat să picteze de la tatăl său, de care îl diferenţiază însă un puternic efect decorativ şi factura rudimentară a desenului.

Tămaş, Petru, fiul – a învăţat să picteze în atelierul tatălui său. Mai puţin înzestrat, icoanele sale sunt mai degrabă creaţii ale artei populare decât ale celei sacre. Activ la sfârșitul secolului al XIX-lea şi în primele decenii ale secolului XX, a pictat alături de sora sa, Ana Tămaş, căsătorită Deji.

Lena Constante, *Pictura pe sticlă din satul Drăguş*, în *Artă şi Tehnică Grafică*, caiet VI, 1938; I. C. Ioanidu, G. G. Rădulescu, *Icoane pe sticlă*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, XXXV, 1942, fasc. 113-114; Valeriu Literat, *Biserici vechi româneşti din Ţara Oltului*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1995; Ioan Muşlea, *Icoanele pe sticlă şi xilogravurile ţăranilor români din Transilvania*, Bucureşti, Editura Grai şi Suflet – Cultura Naţională, 1995; Ştefan Meteş, *Zugravii şi icoanele pe hârtie (xilogravuri-stampe) şi sticlă din Transilvania*, în *Biserica Ortodoxă Română*, an LXXXII, 1964, nr. 7-8; Cornel Irimie, *Pictura populară*, în vol. *Arta populară românească*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1969; Cornel Irimie, *Pictura populară pe sticlă*, în *Ţara Bârsei*, vol. II, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1974; Juliana Dancu, Dumitru Dancu, *Pictura ţărănească pe sticlă*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1975; Ruth Fabritius, Joachim Nentwig, *Hinterglasikonen. Die Sammlung Nentwig im Museum am Dom*, Regensburg, 2003; Irmgard Sedler, Marius J. Tătaru, *Zerbrechliche Heiligenwelten. Rumänische Hinterglasikonen*, Kornwestheim, 2004; Olimpia Coman-Sipeanu, *Icoane pe sticlă din patrimoniul Muzeului Astra Sibiu. Colecţia "Cornel Irimie"*, Sibiu, Editura Astra Museum,2010; Simona Teodora Roşca, *Icoana pe sticlă din Transilvania (sec. XVIII-XX)*, Cluj-Napoca, 2010.

Ţara Făgăraşului – în istoria picturii pe sticlă, acest areal – denumit şi Ţara Oltului – acoperă atelierele din Făgăraş, care produc începând din primele decenii ale secolului al XIX-lea, pe cele ale membrilor familiei Grecu din Săsăuş, ale lui Savu Moga din Arpaşu de Sus şi Matei Ţâmforea din Cârţişoara. Unele dintre ele şi-au câştigat în timp o suficient de convingătoare individualitate, astfel că pot fi tratate separat, în funcţie de numele meşterului.

Ţâmforea, Matei – născut în 1836 în Cârţişoara (jud. Sibiu), a murit în localitatea natală în 24 ianuarie 1906. Celebru astăzi în special pentru icoanele ilustrând *Judecata de apoi*, în care caracterul narativ al creaţiei sale atinge cotele cele mai înalte, artistul a încercat şi pictura pe lemn, în special pe cea de mobilier. A fost atras şi de subiecte din universul laic. A pictat până în 1905. Nu a fost un desenator foarte înzestrat şi nici ca şi colorist nu a putut concura cu Savu Moga, despre care se spune că i-a fost maestru, dar a avut curajul unor abordări personale, extrem de moderne pentru destinaţia pe care o aveau de fapt lucrările sale.

Lena Constante, *Iconarul Savu Moga*, în *Boabe de grâu*, an III, 1932, nr. 11; Lena Constante, *Pictura pe sticlă din satul Drăguş*, în *Artă şi Tehnică Grafică*, caiet VI, 1938; I. C. Ioanidu, G. G. Rădulescu, *Icoane pe sticlă*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, XXXV, 1942, fasc. 113-114; Valeriu Literat, *Biserici vechi româneşti din Ţara Oltului*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1995; Ioan Muşlea, *Icoanele pe sticlă şi xilogravurile ţăranilor români din Transilvania*, Bucureşti, Editura Grai şi Suflet - Cultura Naţională, 1995; Vasile V. Niculescu, *Contribuţii la cunoaşterea icoanelor pe sticlă şi a xilogravurilor ţăranilor români din Transilvania*, în *Studii şi Cercetări de Istoria Artei*, 1957, nr. 3-4; Ştefan Meteş, *Zugravii şi icoanele pe hârtie (xilogravuri-stampe) şi sticlă din Transilvania*, în *Biserica Ortodoxă Română*, an LXXXII, 1964, nr. 7-8; Ion Tătaru, *Un mare meşter iconar: Matei Ţâmforea*, în *Arta*, 1969, nr. 4; Ioan Apostol Popescu, *Pictura pe sticlă de la Nicula*, Bucureşti, Editura Tineretului, 1969; Cornel Irimie, *Pictura populară*, în vol. *Arta populară românească*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1969; Cornel Irimie, *Pictura populară pe sticlă*, în *Ţara Bârsei*, vol. II, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1974; Juliana Dancu, Dumitru Dancu, *Pictura ţărănească pe sticlă*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1975; Marcela Necula, *Savu Moga şi Matei Ţâmforea*, în *Îndrumător bisericesc*, Sibiu, 1978; Georgeta Stoica, Paul Petrescu, *Dicţionar de artă populară*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997; Ruth Fabritius, Joachim Nentwig, *Hinterglas-ikonen. Die Sammlung Nentwig im Museum am Dom*, Regensburg, 2003; Irmgard Sedler, Marius J. Tătaru, *Zerbrechliche Heiligenwelten. Rumänische Hinterglasikonen*, Kornwestheim, 2004; Olimpia Coman-Sipeanu, *Icoane pe sticlă din patrimoniul Muzeului Astra Sibiu. Colecţia "Cornel Irimie"*, Sibiu, Editura Astra Museum, 2010; Simona Teodora Roşca, *Icoana pe sticlă din Transilvania (sec. XVIII-XX)*, Cluj-Napoca, 2010.

Zamfir, Pavel – născut în octombrie 1846 în Laz, a decedat în iunie 1918. A fost ucenicul Poienarilor, dar talentul său nativ a fost superior formaţiei primite. Lucrările cunoscute, pictate pe sticlă, lemn, tablă şi pânză, sunt datate între 1868 şi 1910.

Juliana Dancu, Dumitru Dancu, *Pictura ţărănească pe sticlă*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1975; Gelu-Mihai Hărdălău, *Şcoli de zugravi pe raza Eparhiei de Alba Iulia*, în *Îndrumător Pastoral*, V, 1981; Gelu-Mihai Hărdălău, *Zugravii din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea în judeţul Alba*, în *Apulum*, XIX, 1981; Ioana Rustoiu, *Icoanele Lazului*, Alba Iulia, Editura Altip, 2007; Ioana Rustoiu, *Zugravii Lazului. Pictura murală*, Alba Iulia, Editura Altip, 2008.

REPERTORIUL ICOANELOR

1. *Deisis*

Ioniță din Brașov (atribuire)
1778

68,5 x 50 cm
achiziție din Iași (jud. Brașov)

E Ionița Mucovici ot Iași. 1778 – inscripţie pe piciorul drept al tronului, referitoare mai degrabă la donatorul icoanei decât la autorul său. O alta a existat, cu siguranță, și pe piciorul stâng al tronului, dovadă litera *e* cu care începe textul păstrat și care nu are nici o legătură cu conținutul acestuia.

Icoana este surprinzător de asemănătoare cu o achiziţie recentă a muzeului Mănăstirii Stavropoleos din Bucureşti, cu reprezentarea *Maicii Domnului cu Pruncul* aşezată pe un tron identic, pe ale cărui picioare se află următorul text: *Ioniță zugr/av Ielioovici. 1778*. Proveniența acestei icoane nu este cunoscută, dar similitudinea modelelor şi datarea susţin ipoteza că au împodobit împreună acelaşi iconostas. Autorul lor este incontestabil acelaşi, iar identificarea lui cu *Ioniță ot Brașov*, semnatarul icoanei de la 1780 din colecţia Romalo[1], este confirmată de particularităţile grafiei, în special de forma slovelor *ţ* şi *u*.

Cele două piese sunt, în acest moment, cele mai vechi icoane pe sticlă datate cunoscute.

În rama icoanei de la Iași, care nu a putut fi achiziționată, au fost găsite două file dintr-o cronică rimată a Ţării Româneşti, în care se fac referiri la anii 1765 şi 1769, alte file pe care au fost notate sumele plătite unei persoane nenumite și o scrisoare în limba germană.

[1] Pentru ilustraţie vezi Juliana Dancu, Dumitru Dancu, *Pictura ţărănească pe sticlă*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1975, pl. 49.

2. *Dumnezeu Savaoth*

Matei Ţâmforea (atribuire)
1862

65 x 43 cm
ramă originală, revopsită
capac din trei bucăţi de lemn
achiziţie din Arpaşu de Jos (jud. Sibiu)

Sfinţilor îngeri şi arhangheli şi Mihaili. 1862 – pe mediana icoanei, în partea dreaptă
După Domnul Savao[th] – în colţul inferior stâng
Judecăţile tale mă mântuieşte şi mă mil[u]iaşte, ca un bun şi de oameni iubitoriu – în colţul inferior drept

Cromatica, ductul anumitor slove, caracteristicile fizionomice, greşelile de redactare a textelor, pe de o parte, iar de cealaltă parte stângăcia proporţiilor ne pun în faţa celei mai timpurii creaţii cunoscute a lui Matei Ţâmforea. Reprezentarea este insolită, deoarece această ipostază solitară a lui Dumnezeu Savaoth nu este întâlnită în pictura bisericească de tradiţie bizantină şi post-bizantină, iar în compoziţiile împrumutate din Occident, Tatăl este întotdeauna redat împreună cu Fiul şi cu Sfântul Duh – porumbel. Modelul l-a putut constitui o imagine a lui Hristos tronând, dar iniţiativa ilustrării rămâne o enigmă. Suntem, deocamdată, în faţa unui unicat în pictura românească pe sticlă.

3. *Rugăciunea lui Iisus în grădina Ghetsimani*

Ioan Pop de la Făgăraş (atribuire)
prima jumătate a secolului XIX
achiziţie din Calbor (jud. Braşov)

37 x 32,5 cm
ramă originală, băiţuită
capac dintr-o singură bucată de lemn

Rugarea lui Is Hs în munte – în jumătatea superioară a icoanei

Ioana Rustoiu, Elena Băjenaru, Ana Dumitran, Károly Fűlöp Szöcs, ... *Prin mine, Ioan Pop Zugravul*, Alba Iulia, Editura Altip, 2008, p. 116, nr. 107

Compoziţia în ansamblu, proporţiile, efectele picturale deosebite fac din această icoană una dintre cele mai mari reușite ale pictorului Ioan Pop de la Făgăraş. Reprezentarea, preluată din repertoriul occidental, este deocamdată unicat printre icoanele pe sticlă.

4. *Încoronarea Fecioarei*

atelier neidentificat; sudul Transilvaniei
prima jumătate a secolului XIX
achiziţie din Colun (jud. Sibiu)

46,5 x 41 cm
ramă originală, lăcuită
capac din două bucăţi de lemn
lanţ şi lacăt pentru protecţie

Icoana prezintă unul din foarte rarele cazuri de pictură realistă, care urmează, din toate punctele de vedere, un model occidental. Calitatea de excepţie a execuţiei a făcut-o deosebit de preţioasă în ochii comunităţii, care a luat măsuri de protecţie suplimentare, păstrând-o legată cu un lanţ încuiat cu lacăt. Această grijă a dispărut după ce sticla s-a spart, astfel că, în momentul în care s-a hotărât demolarea bisericii de lemn în care era păstrată şi împărţirea celor câtorva icoane printre credincioşi, nu a vrut-o nimeni. A păstrat-o un bătrân, de la care a fost achiziţionată în anii '60 ai secolului trecut, cu promisiunea că nu va fi înstrăinată.

Artistul nu este, deocamdată, cunoscut. Icoana cu nr. 29 din acest repertoriu este tot opera lui. Creaţiei sale i mai pot fi adăuga două icoane din muzeul Mitropoliei Clujului, pictate de asemenea pe sticlă, ambele datate în 1845, una ilustrând scena *Deisis*, cealaltă pe *Maica Domnului cu Pruncul* tronând, flancată de Arhangheli şi având dedesubt un fragment dintr-un *proskinetarion* pentru a cărui realizare s-a folosit o gravură athonită din 1806, după cum mărturiseşte textul în limba greacă ce însoţeşte imaginea.

5. *Încoronarea Fecioarei*

Ioan Pop de la Făgăraș (atribuire); a doua jumătate a secolului XIX
50,5 x 46 cm; ramă originală, băițuită; capac de șindrilă
Ioana Rustoiu, Elena Băjenaru, Ana Dumitran, Károly Fűlöp Szöcs, ... *Prin mine, Ioan Pop Zugravul*, Alba Iulia, Editura Altip, 2008, p. 92, nr. 60

6. *Încoronarea Fecioarei*

Matei Ţâmforea (atribuire); cca 1875-1880
achiziţie din Sebeş (jud. Sibiu)
59 x 54 cm; ramă originală, băiţuită; capac de şindrilă

7. Încoronarea Fecioarei

Moise Tămaş (atribuire); cca 1840
46 x 40,5 cm; ramă originală, băiţuită; capac din două bucăţi de lemn

8. *Încoronarea Fecioarei*

Șcheii Brașovului; cca 1880-1890
71,5 x 61 cm; ramă originală, băițuită; capac din trei bucăţi de lemn

9. *Sfânta Treime (Cina de la Mamvri)*

Ioan Costea Verman (atribuire)
începutul secolului al XIX-lea
achiziție din Lancrăm (jud. Alba)

40,5 x 34 cm
ramă originală, băițuită
capac dintr-o singură bucată de lemn, consolidată cu o traversă, ca la icoanele pe lemn

Pentru indicarea autorului, de o foarte mare utilitate s-au dovedit a fi două icoane pe lemn cu aceeași reprezentare destinate bisericilor din Mogoș-Miclești și Mogoș-Mămăligani (jud. Alba), semnate de Ioan Costea Verman în 1835[2]. Originea din Lancrăm a artistului este, indirect, confirmată de proveniența acestei icoane. El nu trebuie însă confundat cu iconarul care a semnat doar Ioan Costea, din creația căruia se mai păstrează încă, în biserica din Lancrăm, câteva icoane pictate pe sticlă[3]. Similitudinea fizionomiilor, în special modul personal de reprezentare a nasului, nu lasă dubii în privința atribuirii. Icoana trebuie să fie, însă, una de început.

[2] Păstrate la Arhiepiscopia Ortodoxă din Alba Iulia, inv. 150 și 158.

[3] Pentru ele vezi Ana Dumitran, *Icoanele bisericii din Lancrăm*, în *Apulum*, series *Historia et Patrimonium*, XLVIII, 2011.

10. *Sfânta Treime nou-testamentară*

Nordul Transilvaniei, începutul secolului XIX
51 x 45,5 cm; ramă originală, băițuită; capac din două bucăți de lemn

11. ***Sfânta Treime nou-testamentară***

Nicula, începutul secolului XIX
31 x 25,5 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

12. *Sfânta Treime nou-testamentară*

Nicula, prima jumătate a secolului XIX
32 x 26 cm; ramă originală, băiţuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

13. *Sfânta Treime nou-testamentară*

Matei Ţâmforea (atribuire), 1875 – în colţurile inferioare
achiziţie din Hendorf (jud. Sibiu)
70,5 x 59,5 cm; ramă originală, băiţuită; capac de şindrilă

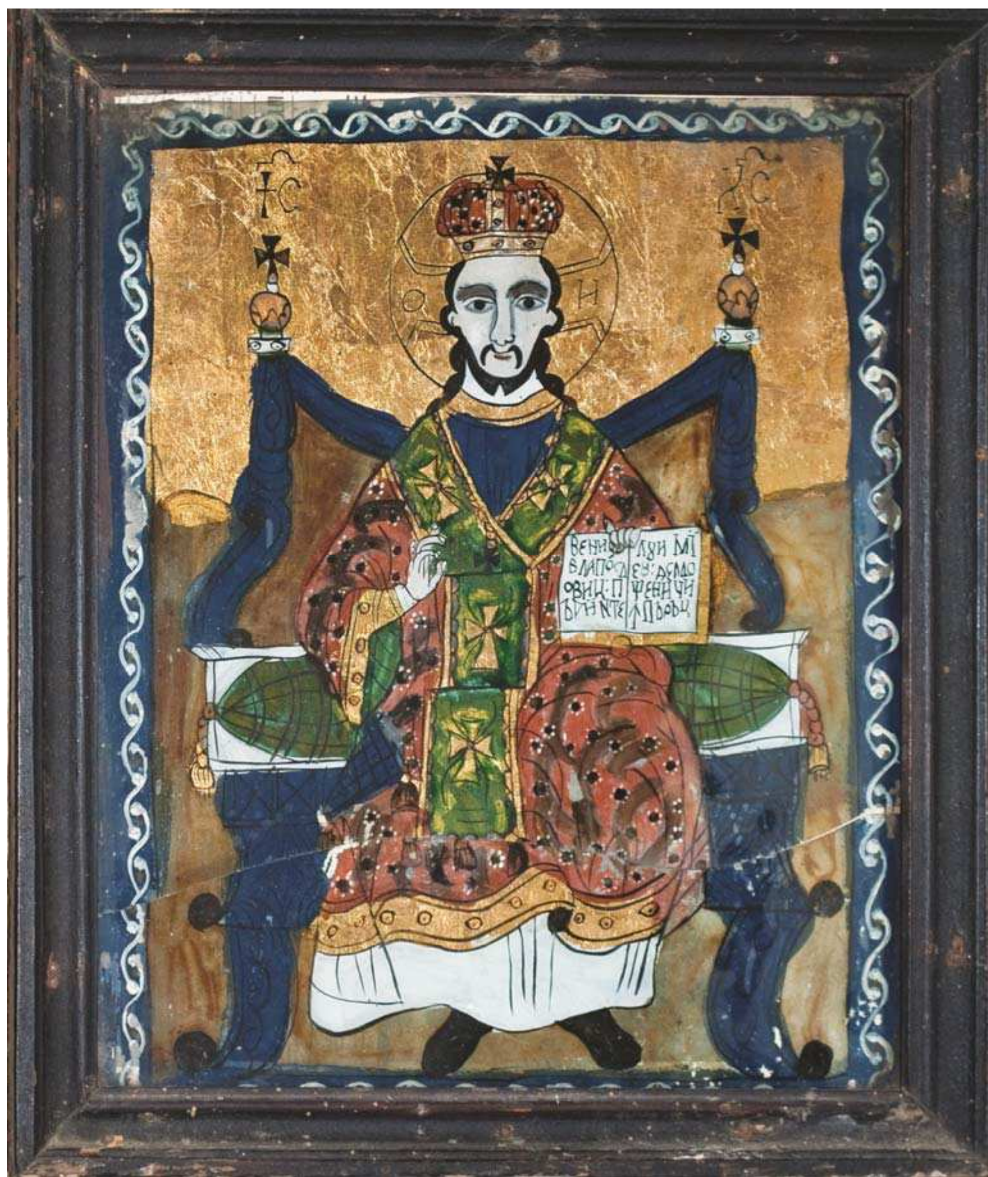

14. *Iisus Hristos Mare Arhiereu și Învățător*
după o gravură de Hășdate

Nordul Transilvaniei, începutul secolului XIX
achiziție din zona Agnita (jud. Sibiu)
43,5 x 37 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

15. ***Iisus Hristos Mare Arhiereu și Învățător***
după o gravură de Hășdate

Nicula; cca 1805-1810
achiziție din Săliște (jud. Sibiu)
45 x 38 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

16. *Iisus Hristos Mare Arhiereu*

Ioan Pop de la Făgăraş (atribuire); a doua jumătate a secolului XIX
45 x 39 cm; ramă originală, băiţuită; capac din două bucăţi de lemn

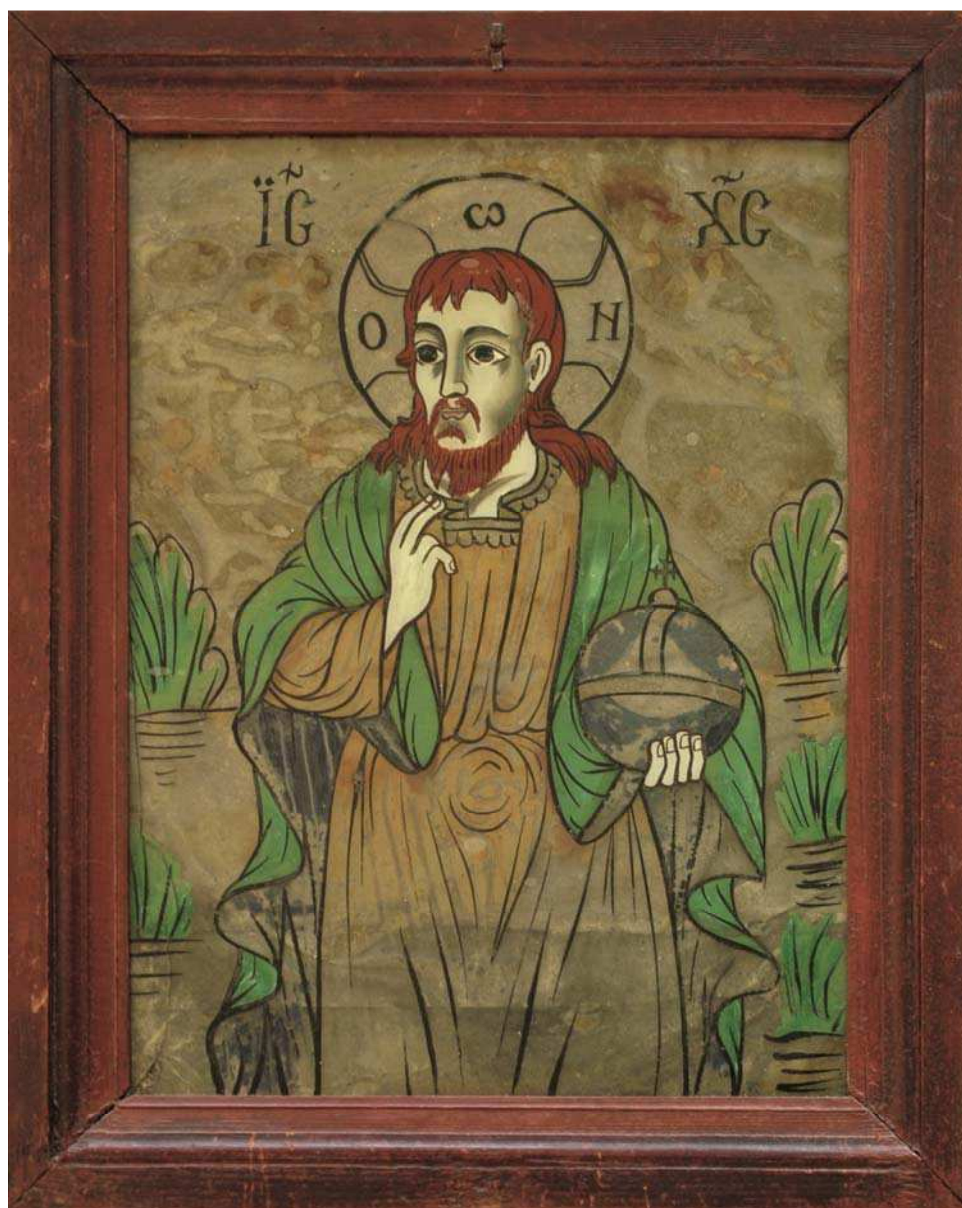
17. *Iisus Hristos Pantocrator*

atelier neidentificat, sudul Transilvaniei; sfârşitul secolului XVIII
achiziţie din Drăguş (jud. Braşov)
29 x 23,5 cm; ramă originală, băiţuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

18. *Iisus Hristos Pantocrator*

Nicula; începutul secolului XIX
28 x 22 cm; ramă originală, băiţuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

19. *Iisus Hristos Pantocrator*

Ioan Pop de la Făgăraş (atribuire); prima jumătate a secolului XIX
achiziţie din anii 1960-1970, de la Comăna de Sus (jud. Braşov)
48,5 x 39 cm; ramă originală, băiţuită; capac din două bucăţi de lemn

20. *Iisus Hristos – vița de vie*

Nicolae Cațavei (atribuire); mijlocul secolului XIX
achiziţie din Boholţ (jud. Braşov)
51,5 x 46 cm; ramă originală, băiţuită; capac din trei bucăţi de lemn

21. *Iisus Hristos – vița de vie*

Petru Tămaș, tatăl (atribuire); 1899 – în colțul inferior stâng
achiziție din Beclean (jud. Brașov)
51,5 x 46,5 cm; ramă originală, băițuită; capac din două bucăți de lemn

22. *Maica Domnului cu Pruncul*
după o gravură cu imaginea icoanei miraculoase din biserica iezuită de la Cluj

Nordul Transilvaniei; începutul secolului XIX
achiziţie din Veneţia de Jos (jud. Braşov)
39 x 33 cm; ramă originală, băiţuită; capac din două bucăţi de lemn

23. *Maica Domnului cu Pruncul*
după o gravură cu imaginea icoanei miraculoase din biserica iezuită de la Cluj

Ioan Pop de la Făgăraș (atribuire) prima jumătate a secolului XIX
achiziţie din Felmer (jud. Brașov)
40 x 33 cm; ramă originală, băiţuită; capac din două bucăţi de lemn

24. *Maica Domnului cu Pruncul*
după o gravură cu imaginea icoanei miraculoase din biserica iezuită de la Cluj

Nordul Transilvaniei; începutul secolului XIX
39 x 34 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

25. *Maica Domnului cu Pruncul*

Nordul Transilvaniei; cca 1800-1810
achiziție din Cincu (jud. Brașov)
48 x 37,5 cm; ramă originală, băițuită; capac din două bucăți de lemn

26. *Maica Domnului cu Pruncul*
după o gravură cu imaginea icoanei miraculoase din biserica iezuită de la Cluj

Nicula; începutul secolului XIX
26,5 x 21,5 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

27. *Maica Domnului cu Pruncul*

Nicula; începutul secolului XIX
41 x 35,5 cm; ramă originală, băiţuită; capac dintr-o sigură bucată de lemn

28. *Maica Domnului cu Pruncul*
după o gravură cu imaginea icoanei miraculoase din biserica iezuită de la Cluj

Ioan Pop de la Făgăraş; prima jumătate a secolului XIX
achiziţie din 31 decembrie 1966, de la Felmer (jud. Braşov)
42 x 35 cm; ramă originală, băiţuită; capac din două bucăţi de lemn
Ioana Rustoiu, Elena Băjenaru, Ana Dumitran, Károly Fűlöp Szöcs, ... *Prin mine, Ioan Pop Zugravul*, Alba Iulia, Editura Altip, 2008, p. 75, nr. 28

29. *Maica Domnului cu Pruncul*
după o gravură cu imaginea icoanei miraculoase din biserica iezuită de la Cluj

atelier neidentificat, sudul Transilvaniei; prima jumătate a secolului XIX
achiziție din Săliște (jud. Sibiu)
42,5 x 37 cm; ramă originală, băițuită și pictată; capac dintr-o singură bucată de lemn

30. *Maica Domnului cu Pruncul*

Şcheii Braşovului; cca 1830-1840
45 x 40 cm; ramă originală, băiţuită; capac din două bucăţi de lemn

31. ***Maica Domnului cu Pruncul***

Ion Zugravul; 1831 – semnătură și datare pe picioarele tronului, cu o parte a slovelor redate “în oglindă”; achiziție din anii 1960 de la Grid (jud. Brașov)
66 x 60 cm; ramă originală, băițuită; capac din trei bucăți de lemn
Deocamdată, unica lucrare cunoscută a artistului.

32. *Maica Domnului cu Pruncul*

Ioan Matei Purcariu (atribuire); 1888 – pe laterala dreaptă a icoanei
achiziție din Scorei (jud. Sibiu)
45 x 40,5 cm; ramă originală, băițuită; capac din trei bucăți de lemn (cea din mijloc, recuperată dintr-o icoană pictată de Matei Țâmforea, oferă pentru prima dată indicii că artistul a pictat și icoane pe lemn)

33. *Maica Domnului cu Pruncul*
după o gravură athonită

Ioan Matei Purcariu (atribuire); începutul secolului XX
achiziţie din Avrig (jud. Sibiu)
55 x 44,5 cm; ramă originală, băiţuită; capac din trei bucăţi de lemn

34. *Maica Domnului cu Pruncul*
după o icoană a lui Ioan Pop de la Făgăraş sau o gravură athonită

atelier din Ţara Făgăraşului; după 1870
achiziţie din Râuşor (jud. Braşov)
79,5 x 69 cm; ramă originală, băiţuită; capac din trei bucăţi de lemn

35. *Izvorul Tămăduirii*

Matei Țâmforea (atribuire); 1886 – pe laterala dreaptă a icoanei
50,5 x 45 cm; ramă originală, băițuită; capac din trei bucăți de lemn

36. *Nașterea Maicii Domnului*

Nicula; începutul secolului XIX
27 x 22 cm; ramă originală, băiţuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

37. *Buna Vestire*

Moise Tămaş (atribuire); prima jumătate a secolului XIX
achiziţie din Toderiţa (jud. Braşov)
51 x 45 cm; ramă originală, băiţuită; capac din două bucăţi de lemn

38. *Naşterea Domnului*

Nordul Transilvaniei; începutul secolului XIX
43 x 38 cm; ramă originală, băiţuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

39. *Naşterea Domnului*

Nicula; prima jumătate a secolului XIX
42,5 x 35,5 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

40. *Întâmpinarea Domnului*

Nicula; prima jumătate a secolului XIX
27,5 x 22 cm; ramă originală, băiţuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

41. *Botezul Domnului*

artist din Lancrăm sau Mărginimea Sibiului; începutul secolului XIX
42,5 x 38 cm; ramă originală, băițuită; capac din trei bucăți de lemn

42. *Botezul Domnului*

Şcheii Braşovului; cca 1840
achiziţie din Dumbrăviţa (jud. Braşov)
52,5 x 47 cm; ramă originală, băiţuită; capac din două bucăţi de lemn

43. *Cina cea de taină*

Matei Ţâmforea (atribuire); 1862 – în partea inferioară a icoanei
55 x 50,5 cm; ramă originală, băiţuită; capac din trei bucăţi de lemn

44. *Cina cea de taină*

Gherla; 1862 – a doua jumătate a secolului XIX
achiziţie din Porumbacu de Jos (jud. Braşov)
35,5 x 26,5 cm; ramă originală, băiţuită; capacul original pierdut

45. *Schimbarea la față*

Nordul Transilvaniei; începutul secolului XIX
36,5 x 30,5 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

46. *Răstignirea lui Iisus*

atelier neidentificat, sudul Transilvaniei; sfârșitul secolului XVIII
55 x 43 cm; ramă originală, băițuită; capac din două bucăți de lemn

47. *Răstignirea lui Iisus*

Nicula; prima jumătate a secolului XIX
35,5 x 29,5 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

48. *Răstignirea lui Iisus*

Nicula; prima jumătate a secolului XIX
31 x 25,5 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

49. *Răstignirea lui Iisus*

zona Făgăraş-Rupea; cca 1830-1840
47 x 41,5 cm; ramă originală, băiţuită; capac din două bucăţi de lemn

50. *Răstignirea lui Iisus*

zona Făgăraș-Rupea; cca 1830-1840
41,5 x 36 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

51. *Coborârea de pe cruce*

Ioan Pop de la Făgăraş (atribuire); prima jumătate a secolului XIX
48 x 43 cm; ramă originală, băiţuită şi vopsită; capac din două bucăţi de lemn
Ioana Rustoiu, Elena Băjenaru, Ana Dumitran, Károly Fűlöp Szöcs, ... *Prin mine, Ioan Pop Zugravul*, Alba Iulia, Editura Altip, 2008, p. 123, nr. 118

52. *Plângerea lui Iisus*

Nicula; prima jumătate a secolului XIX
31 x 25,5 cm; ramă originală, băiţuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

53. *Plângerea lui Iisus*

artist din familia Grecu din Săsăuş; prima jumătate a secolului XIX
achiziţie din Calbor (jud. Braşov)
49 x 54 cm; rama a fost înlocuită

54. ***Plângerea lui Iisus***

Moise Tămaş (atribuire); cca 1830-1840
54 x 49 cm; ramă originală, băiţuită; capac din trei bucăţi de lemn

55. *Plângerea lui Iisus*

zona Făgăraş-Rupea; cca 1830-1840
61 x 54,5 cm; ramă originală, băiţuită; capac din două bucăţi de lemn

56. *Plângerea lui Iisus*

Matei Țâmforea (atribuire); 1897 – în partea inferioară, în dreapta
58 x 52 cm; ramă originală, băițuită; capac din două bucăți de lemn

57. *Plângerea lui Iisus*

Ioan Pop de la Făgăraş (atribuire); a doua jumătate a secolului XIX
45 x 40 cm; ramă originală, băiţuită; capac din două bucăţi de lemn
Ioana Rustoiu, Elena Băjenaru, Ana Dumitran, Károly Fűlöp Szöcs, ... *Prin mine, Ioan Pop Zugravul*, Alba Iulia, Editura Altip, 2008, p. 127, nr. 125

58. *Maica Domnului îndurerată*
după o gravură cu imaginea icoanei miraculoase de la Akhtyrka

Petru Tămaş, tatăl (atribuire); a doua jumătate a secolului XIX
68 x 63 cm; ramă originală, băiţuită; capac din trei bucăţi de lemn

59. *Maica Domnului îndurerată*
după o gravură cu imaginea icoanei miraculoase de la Akhtyrka

Matei Țâmforea (atribuire); 1874 – pe laterala dreaptă a icoanei, în colțul inferior
achiziție din Feldioara (jud. Brașov)
52,5 x 47 cm; ramă originală, băițuită; capac din trei bucăți de lemn

60. *Maica Domnului îndurerată*

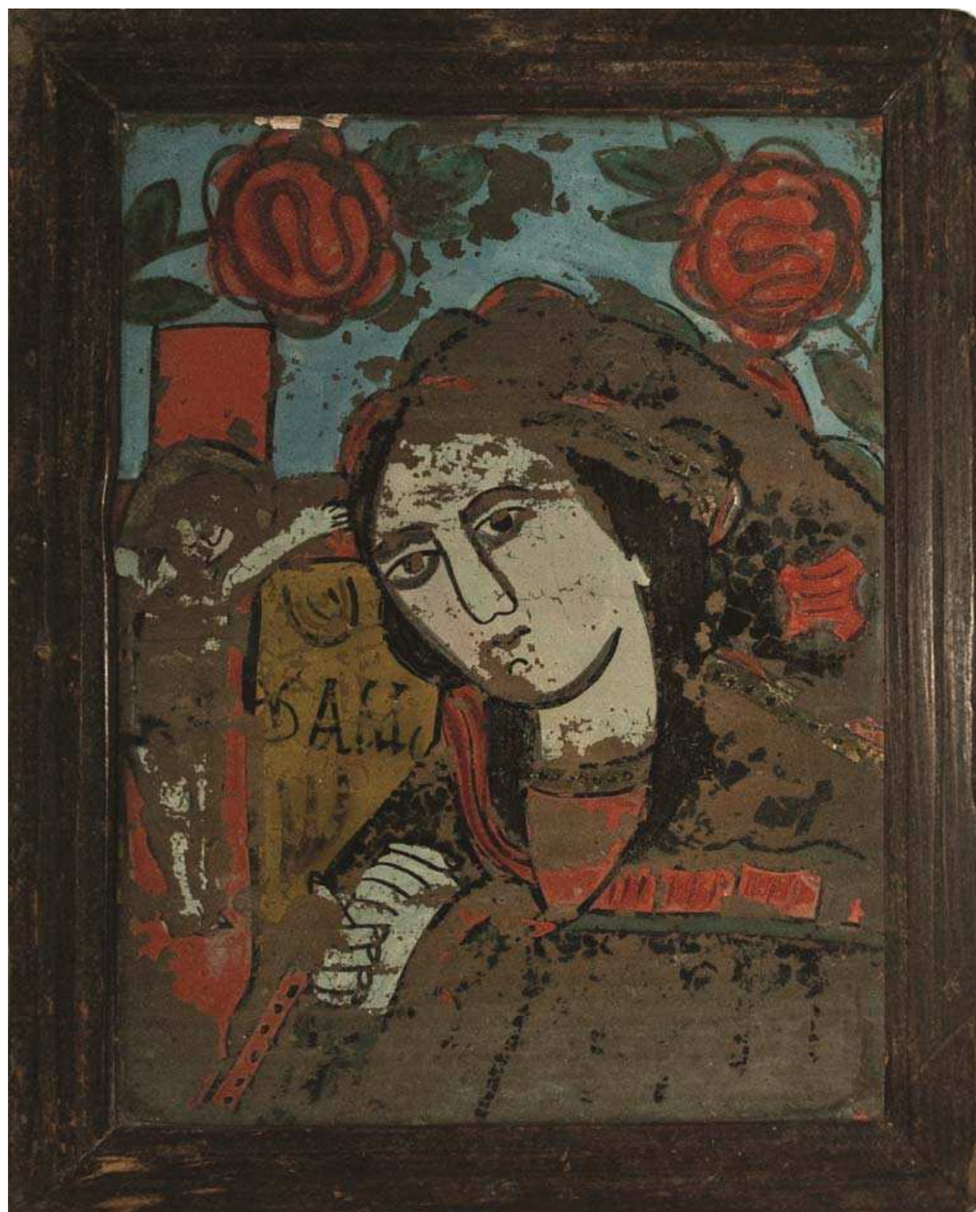
după o gravură cu imaginea icoanei miraculoase de la Akhtyrka

Matei Țâmforea (atribuire); 1875 – pe laterala dreaptă a icoanei, în colțul inferior
70 x 60 cm; ramă originală, băițuită; capac din două bucăți de lemn

61. *Maica Domnului îndurerată*
după o gravură cu imaginea icoanei miraculoase de la Akhtyrka

Matei Țâmforea (atribuire); cca 1875-1880
50,5 x 48 cm; ramă originală, băițuită; capac din două bucăți de lemn

62. *Maica Domnului îndurerată*
după o gravură cu imaginea icoanei miraculoase de la Akhtyrka

Gherla; sfârșitul secolului XIX
28 x 22,5 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

63. *Învierea lui Iisus*

Nicula; prima jumătate a secolului XIX
39 x 33 cm; ramă originală, băiţuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

64. *Învierea lui Iisus*

Nicula; prima jumătate a secolului XIX
34 x 30,5 cm; ramă originală, băiţuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

65. *Învierea lui Iisus*

artist din familia Grecu din Săsăuș; prima jumătate a secolului XIX
achiziție din Oprea-Cârțișoara (jud. Sibiu)
48,5 x 42 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

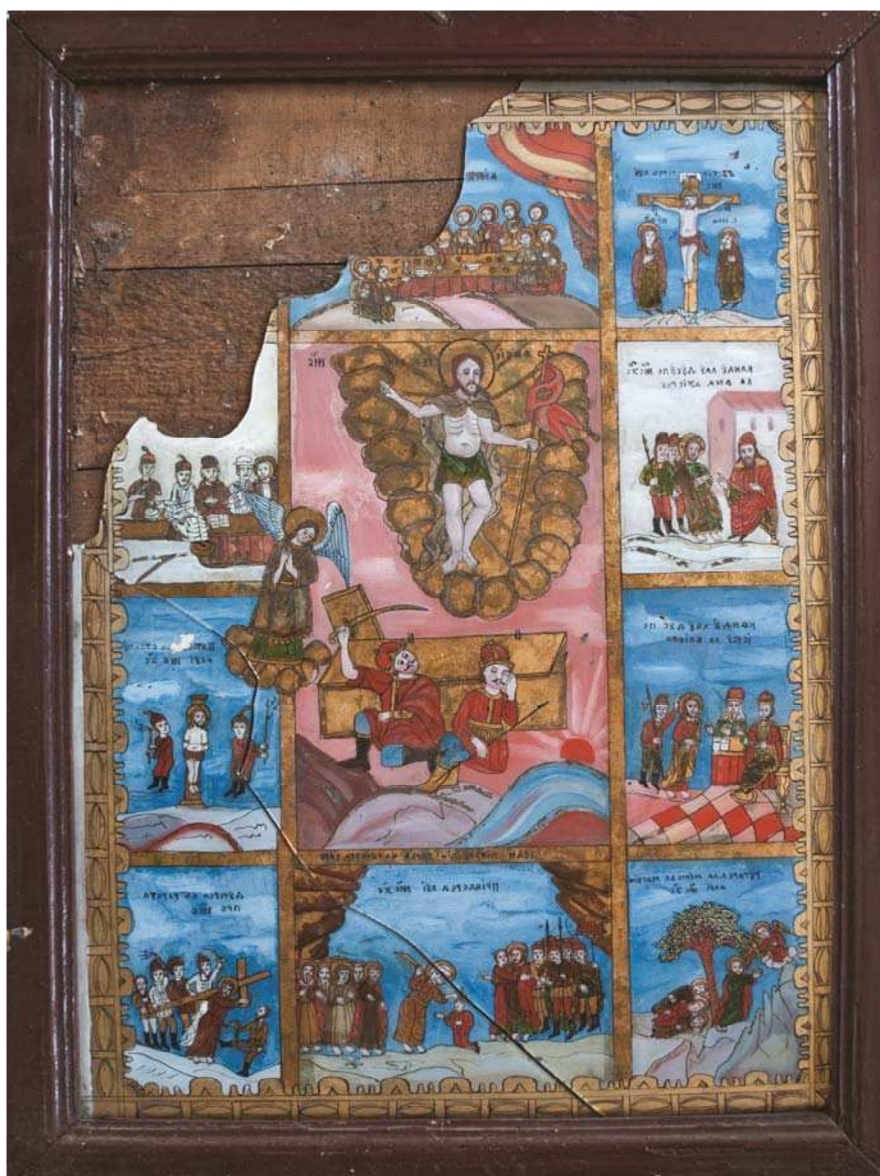
66. *Învierea lui Iisus*

artist din familia Grecu din Săsăuș; prima jumătate a secolului XIX
48 x 43 cm; ramă originală, băițuită; capac din două bucăți de lemn

67. *Învierea lui Iisus*

Ioan Pop de la Făgăraş (atribuire); a doua jumătate a secolului XIX
achiziţie din Calbor (jud. Braşov)
58,5 x 53 cm; ramă originală, băiţuită; capac din patru bucăţi de lemn

68. *Învierea lui Iisus, cu 10 scene din ciclul Patimilor*

Ioan Matei Purcariu; 1900
Ioan pi[c]toru din Oprea Carţisora. 1900 – pe chenarul inferior al scenei centrale
achiziţie din Arpaşu de Jos (jud. Sibiu)
83 x 62 cm; ramă originală, băiţuită; capac de şindrilă; chenare pictate cu bronz

69. ***Prăznicar cu patru scene (Învierea lui Iisus, Maica Domnului cu Pruncul, Proorocul Zaharia, Proorocul Ieremia)***

artist din Lancrăm sau Mărginimea Sibiului; prima jumătate a secolului XIX
achiziție din Lancrăm (jud. Alba)
43 x 38,5 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

70. *Adormirea Maicii Domnului*

Ioan Pop de la Făgăraş (atribuire); 1862
Anul 1862. Maria Tonia – în partea inferioară a icoanei
achiziţie din Felmer (jud. Braşov)
44 x 38 cm; ramă originală, băiţuită; capac din două bucăţi de lemn
Ioana Rustoiu, Elena Băjenaru, Ana Dumitran, Károly Fűlöp Szöcs, ... *Prin mine, Ioan Pop Zugravul*, Alba Iulia, Editura Altip, 2008, p. 138, nr. 145

71. *Adormirea Maicii Domnului*

Petru Tămaş, tatăl; 1888
1888 PT – în partea inferioară a icoanei, text redat "în oglindă"
achiziţie din Beclean (jud. Braşov)
51,5 x 46 cm; ramă originală, băiţuită; capac din patru bucăţi de lemn

72. *Apariția Fecioarei la Lourdes*

Matei Țâmforea (atribuire); sfârșitul secolului XIX
achiziție din Porumbacu de Jos (jud. Sibiu)
52 x 41,5 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn
Ana Dumitran, *Colecția de icoane pe sticlă a Muzeului Național al Unirii, Alba Iulia*,
vol. I. *Maierii Bălgradului*, Alba Iulia, Editura Altip, 2011, p. 26

73. *Arhanghelul Mihail*

Nicula; începutul secolului XIX
27,5 x 24 cm; ramă originală, băiţuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

74. *Arhanghelul Mihail*

Nicolae Cațavei (atribuire); mijlocul secolului XIX
50,5 x 44,5 cm; ramă originală, băiţuită; capac din două bucăţi de lemn

75. *Arhanghelul Mihail*

atelier neidentificat, sudul Transilvaniei; mijlocul secolului XIX
achiziţie din Sălişte (jud. Sibiu)
51 x 46 cm; ramă originală, băiţuită; capac de şindrilă

76. *Arhanghelii Mihail și Gavriil*

Nicula; începutul secolului XIX
31 x 26 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

77. Arhanghelii Mihail și Gavriil

atelier neidentificat; începutul secolului XIX
achiziție din Rășinari (jud. Sibiu)
46,5 x 42 cm; ramă originală, băițuită; capac din două bucăți de lemn

78. *Arhanghelii Mihail și Gavriil*

Șcheii Brașovului; mijlocul secolului XIX
45,5 x 39 cm; ramă originală, băiţuită; capac din două bucăţi de lemn

79. ***Arhanghelii Mihail și Gavriil***

artist din familia Grecu din Săsăuș; prima jumătate a secolului XIX
52 x 46 cm; ramă originală, băițuită; capac din două bucăți de lemn

80. *Arhanghelii Mihail și Gavriil*

artist din familia Grecu din Săsăuş; mijlocul secolului XIX
54,5 x 48,5 cm; ramă originală, băițuită; capac din două bucăți de lemn

81. ***Sf. Ioan Botezătorul***

Vasile Munteanu din Săliște; sfârșitul secolului XVIII
Vasil[e] Zug[rav] – în partea inferioară a icoanei
achiziție din Lancrăm (jud. Alba)
23 x 19,5 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

82. *Sf. Antonie cel Mare și Sf. Nicolae*

Ioan Pop de la Făgăraș (atribuire); a doua jumătate a secolului XIX
achiziție din Toderița (jud. Brașov)
51,5 x 46 cm; ramă originală, băițuită; capac din două bucăți de lemn
Ioana Rustoiu, Elena Băjenaru, Ana Dumitran, Károly Fűlöp Szöcs, ... *Prin mine, Ioan Pop Zugravul*, Alba Iulia, Editura Altip, 2008, p. 156, nr. 181

83. *Sf. Nicolae*

Nicula; prima jumătate a secolului XIX
34 x 30 cm; ramă originală, băiţuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

84. *Sf. Nicolae*

Nicula; prima jumătate a secolului XIX
36,5 x 30,5 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

85. *Sf. Nicolae*

atelier neidentificat, Țara Făgărașului; a doua jumătate a secolului XIX
achiziție din Viștea de Jos (jud. Brașov)
55,5 x 51 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

86. *Sf. Nicolae*

Ioan Pop de la Făgăraş (atribuire); a doua jumătate a secolului XIX
48,5 x 38 cm; ramă originală, băiţuită; capac din două bucăţi de lemn

87. *Sf. Nicolae*

Şcheii Braşovului; a doua jumătate a secolului XIX
71 x 61 cm; ramă originală, băiţuită; capac din trei bucăţi de lemn

88. *Sf. Nicolae*

Şcheii Braşovului; prima jumătate a secolului XIX
achiziţie din Veneţia de Jos (jud. Braşov)
70,5 x 65,5 cm; ramă originală, băiţuită; capac din trei bucăţi de lemn

89. *Sf. Nicolae*

Nordul Transilvaniei; începutul secolului XIX
achiziţie din Veneţia de Jos (jud. Braşov)
56 x 43 cm; ramă originală, băiţuită; capac din două bucăţi de lemn

90. *Sf. Nicolae*

Savu Moga; 1887 – în partea inferioară a icoanei
Aceasta sfântă icoană s-au zugrăvit de Savu Moga diin Arpaşu de Sus,
prin cheltuiala dumnealui George Monea din Beşimbacu. 1887 – în partea inferioară
achiziţie din Olteţ (jud. Braşov)
44 x 39,5 cm; ramă originală, băiţuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

91. *Sf. Nicolae*

Matei Țâmforea (atribuire); 1872 – pe laterala dreaptă a icoanei, în partea superioară
53,5 x 49,5 cm; ramă originală, băițuită; capac din trei bucăți de lemn

92. Sf. Nicolae

Matei Țâmforea (atribuire); 1877 – pe mediana icoanei, în partea dreaptă
52,5 x 47,5 cm; ramă originală, băițuită; capac din două bucăți de lemn

93. *Sf. Nicolae*

Şcheii Braşovului; prima jumătate a secolului XIX
achiziţie din Ungra (jud. Braşov)
49 x 41 cm; ramă originală, băiţuită; capac din două bucăţi de lemn

94. *Sf. Nicolae, înconjurat de 12 prooroci*

zona Făgăraș-Rupea; prima jumătate a secolului XIX
achiziție din Veneția de Jos (jud. Brașov)
54 x 49 cm; ramă originală, băițuită; capac din două bucăți de lemn

95. *Sf. Gheorghe*

Nicolae Cațavei (atribuire); mijlocul secolului XIX
achiziție din Calbor (jud. Brașov)
45 x 40 cm; ramă originală, băițuită; capac din două bucăți de lemn

96. *Sf. Gheorghe*

atelier neidentificat; sfârșitul secolului XVIII – începutul secolului XIX
30 x 29,5 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

97. Sf. Gheorghe

Nicula; prima jumătate a secolului XIX
30 x 25,5 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

98. *Sf. Gheorghe*

Nicula; prima jumătate a secolului XIX
33 x 27,5 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

99. *Sf. Gheorghe*

Nicula; mijlocul secolului XIX
34 x 28 cm; ramă originală, băiţuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

100. *Sf. Gheorghe*

Nicula; mijlocul secolului XIX
30 x 26 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

101. ***Sf. Gheorghe***

Nordul Transilvaniei; începutul secolului XIX
achiziție din Comăna de Sus (jud. Brașov)
35 x 31,5 cm; ramă originală, băițuită; capac din două bucăți de lemn

102. *Sf. Gheorghe*

atelier neidentificat, sudul Transilvaniei; prima jumătate a secolului XIX
achiziție din Rășinari (jud. Sibiu)
33,5 x 29 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

103. ***Sf. Gheorghe***

Ioan Pop de la Făgăraş (atribuire); a doua jumătate a secolului XIX
51 x 45,5 cm; ramă originală, băiţuită; capac de şindrilă

104. Sf. Gheorghe

zona Făgăraş-Rupea; prima jumătate a secolului XIX
39 x 34 cm; ramă originală, băiţuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

105. *Sf. Gheorghe*

Şcheii Braşovului; a doua jumătate a secolului XIX
52 x 47 cm; ramă originală, băiţuită; capac din două bucăţi de lemn

106. Sf. Gheorghe

Şcheii Braşovului; a doua jumătate a secolului XIX
45 x 41 cm; ramă originală, băiţuită; capac din două bucăţi de lemn

107. *Sf. Gheorghe*

Ioan Matei Purcariu (atribuire); sfârşitul secolului XIX
achiziţie din Oprea-Cârţişoara (jud. Sibiu)
38 x 32,5 cm; ramă originală, băiţuită; capac din trei bucăţi de lemn

108. ***Sf. Gheorghe, înconjurat de 12 prooroci***

zona Făgăraş-Rupea; cca 1830-1840
achiziţie din Veneţia de Jos (jud. Braşov)
49 x 44 cm; ramă originală, băiţuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

109. *Sf. Gheorghe și Sf. Teodor Tiron*

artist din familia Grecu din Săsăuş; mijlocul secolului XIX
50 x 44 cm; ramă originală, băiţuită; capac din două bucăţi de lemn

110. ***Sf. Gheorghe și Sf. Teodor Tiron***

Nicolae Cațavei (atribuire); mijlocul secolului XIX
44,5 x 39,5 cm; ramă originală, băițuită; capac din trei bucăți de lemn

111. *Sf. Dumitru*

Savu Moga (atribuire); 1862 – în colțul superior drept
achiziție din Arpașu de Sus (jud. Sibiu)
45 x 40 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

112. ***Sf. Dumitru***

zona Făgăraş-Rupea; mijlocul secolului XIX
46 x 41 cm; ramă originală, băiţuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

113. *Înălțarea Sfintei Cruci*

Nicula; prima jumătate a secolului XIX
28 x 22,5 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

114. *Înălțarea Sfintei Cruci*

artist din familia Grecu din Săsăuș; a doua jumătate a secolului XIX
48,5 x 43,5 cm; ramă originală, băițuită; capac din două bucăți de lemn

115. ***Sfinții împărați Constantin și Elena***

Nicula; prima jumătate a secolului XIX
36,5 x 31 cm; ramă originală, băițuită; capac din două bucăți de lemn

116. ***Sfinții împărați Constantin și Elena***

Nicula; prima jumătate a secolului XIX
31,5 x 26 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

117. *Sfinții împărați Constantin și Elena*

Nicula; prima jumătate a secolului XIX
28 x 22,5 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

118. ***Sfinții împărați Constantin și Elena***

Nicula; prima jumătate a secolului XIX
35 x 30 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

119. *Sfinții împărați Constantin și Elena*

Nicula; mijlocul secolului XIX
28,5 x 22,5 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

120. *Sf. Arhidiacon Ștefan*

Nicula; prima jumătate a secolului XIX
30,5 x 25 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

121. *Sf. Prooroc Ilie*

zona Făgăraş-Rupea; cca 1830-1840
achiziţie din Grid (jud. Braşov)
41,5 x 36,5 cm; ramă originală, băiţuită; capac din două bucăţi de lemn

122. *Sf. Prooroc Ilie*

Petru Tămaș, tatăl (atribuire); sfârșitul secolului XIX
52 x 46,5 cm; ramă originală, băițuită; capac din două bucăți de lemn

123. *Sf. Prooroc Ilie*

Matei Țâmforea (atribuire); 1872 – în partea inferioară a icoanei
49 x 44,5 cm; ramă originală, băițuită; capac de șindrilă

124. ***Sf. Prooroc Ilie***

Pavel Zamfir din Laz (atribuire); 1897 – în partea inferioară a icoanei
achiziție din Rășinari (jud. Sibiu)
52 x 40,5 cm; ramă originală, cu brânel, băițuită; capac de șindrilă

125. *Sf. Haralambie*

Ioan Pop de la Făgăraş (atribuire); a doua jumătate a secolului XIX
43 x 37 cm; ramă originală, băiţuită; capac din două bucăţi de lemn
Ioana Rustoiu, Elena Băjenaru, Ana Dumitran, Károly Fűlöp Szöcs, ... *Prin mine, Ioan Pop Zugravul*, Alba Iulia, Editura Altip, 2008, p. 168, nr. 204

126. ***Sf. Haralambie***

Matei Țâmforea (atribuire); cca 1875
achiziție din Sărata (jud. Sibiu)
56 x 48 cm; ramă originală, băițuită; capac din două bucăți de lemn

127. *Sf. Paraschiva*

Nordul Transilvaniei; prima jumătate a secolului XIX
achiziție din Mândra (jud. Sibiu)
40 x 34,5 cm; ramă originală, băițuită; capac din două bucăți de lemn
Ioana Rustoiu, Elena Băjenaru, Ana Dumitran, Károly Fűlöp Szöcs, ... *Prin mine, Ioan Pop Zugravul*, Alba Iulia, Editura Altip, 2008, p. 20

128. *Sf. Grigore Teologul*

Nordul Transilvaniei; începutul secolului XIX
27 x 22 cm; ramă originală, băiţuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

129. ***Sfinții Apostoli Petru și Pavel***

Nicula; prima jumătate a secolului XIX
25 x 20 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

130. *Sfinții Apostoli Petru și Pavel*

Ioan Morar (atribuire); a doua jumătate a secolului XIX
achiziţie din Sălişte (jud. Sibiu)
36 x 31 cm; ramă originală, băiţuită; capac din două bucăţi de lemn

131. *Sfinții 40 de mucenici*

Petru Tămaş, tatăl (atribuire); sfârşitul secolului XIX
53 x 48 cm; ramă originală, băiţuită; capac din trei bucăţi de lemn

132. *Sfinții Mina, Nicolae și Vasile cel Mare*

Șcheii Brașovului; mijlocul secolului XIX
46,5 x 41 cm; ramă originală, băițuită; capac din două bucăţi de lemn

133. *Sfinții trei ierarhi*

Matei Țâmforea (atribuire); 1868 – în partea inferioară a icoanei
achiziție din Scorei (jud. Sibiu)
60,5 x 54 cm; ramă originală, băițuită; capac din trei bucăți de lemn

134. *Sfinții trei ierarhi, Sf. Nicolae și Sf. Haralambie*

Matei Țâmforea (atribuire); 1905 – în partea inferioară a icoanei
achiziție din Scorei (jud. Sibiu)
41 x 47 cm; ramă originală, băițuită; capac din trei bucăți de lemn

135. *Judecata de apoi*

Şcheii Braşovului; prima jumătate a secolului XIX
achiziţie din Veneţia de Jos (jud. Braşov)
71,5 x 66 cm; ramă originală, băiţuită; capac din trei bucăţi de lemn

136. *Judecata de apoi*

Şcheii Braşovului; mijlocul secolului XIX
achiziţie din zona Sibiului
70 x 64 cm; ramă originală, băiţuită; capac din trei bucăţi de lemn

137. *Facerea Evei*

Ioan Pop de la Făgăraş (atribuire); prima jumătate a secolului XIX
Când o dat Dumnezeu [lu]i Adam muere pe Eva
achiziţie din Boholţ (jud. Braşov)
29 x 35 cm; ramă originală, băiţuită; capac din două bucăţi de lemn
Ioana Rustoiu, Elena Băjenaru, Ana Dumitran, Károly Fűlöp Szöcs, ... *Prin mine, Ioan Pop Zugravul*, Alba Iulia, Editura Altip, 2008, p. 177, nr. 224

138. *Adam și Eva*

Nicula; prima jumătate a secolului XIX
35,5 x 30 cm; ramă originală, băițuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

139. *Masa Raiului*

Nicula; prima jumătate a secolului XIX
28,5 x 23 cm; ramă originală, băiţuită; capac dintr-o singură bucată de lemn

140. *Masa Raiului*

Şcheii Braşovului; mijlocul secolului XIX
achiziţie din Hălmeag (jud. Braşov)
46 x 40 cm; ramă originală, revopsită; capac din două bucăţi de lemn

141. *Sententia*

atelier neidentificat; 1780
achiziţie din Nocrich (jud. Sibiu)
40 x 46 cm; ramă originală